

**Ülevaade
Eesti metsandusest
2009-2011**

Koostaja: Liis Kuresoo

Toimetaja: Maarja Valk

Kujundaja: Aide Eendra

Kaanefoto: Arne Ader

Illustratsioonid: Rein Kuresoo

Väljaandja: Eestimaa Looduse Fond

Rahastaja: WWF Rootsi

Sisukord

Sissejuhatus	3
I osa – väljakutsed teel säästva metsanduseni	5
Loodusväärtuste kaitse	5
Säilikpuud ja surnud puit	5
Vääriselupaigad	7
Metsakuivendus	9
Elurikkuse kaitse kaitsealustes metsades	10
Raiesurve	12
Illegaalne metsandus	13
II osa – olulisemad sündmused Eesti metsapoliitikas	17
Metsanduse arengukava aastani 2020 heakskiitmine	17
Riigikontrolli auditid Riigimetsa Majandamise Keskuses	19
Sertifitseerimine	20
FSC	20
PEFC	20
III osa – uuring Eesti ettevõtete puiduvarumispoliitikate ja -praktikate kohta	23
Uuringu eesmärgid	23
Osalenud ettevõtted ja uuringu metoodika	23
Tulemused	24
Puiduvarumismahud ja nende muutus	24
Import ja eksport	26
Toormeallikate jagunemine	26
Millised on ettevõtete võimalused kontrollida puidu päritolu?	28
Ostetud metsamaterjali päritolukontroll	29
Keskkonnapoliitikad	30
Sertifitseerimine	31
Puit kõrge kaitseväärtusega metsadest	32
Analüüs	32
Miks on ettevõtetel vaja sõnastada vastutustundlik varumispoliitika?	32
Ettevõtete sõnastatud keskkonnanõuete puudused	33
Sertifitseerimise mõju ettevõtete puiduvarumispoliitikatele ja -praktikatele	34
Puidu päritolu kontrollitavus	35
Eestimaa Looduse Fondi vääriselupaikade raie moratorium	35
Summary of the study on Estonian companies' timber procurement policies and practices	37
Viidatud allikad	39
Lisa 1. Uuringus kasutatud küsimustik	40
Lisa 2. ELFi poolt soovitatava raieauditi kontrolllehe näidis	41
Lisa 3. Eesti Maksu- ja Tolliameti poolt koostatud juhised puiduturul tegutsevatele ettevõtetele	43

Sissejuhatus

Kaasaegse ühiskonna kõigis eluvaldkondades on vajadus säästva majandamise järele üha kasvanud, nii ka metsanduses. Säästliku metsanduse kontseptsioon peab andma võimaluse hinnata ja võrrelda tänaseid metsamajandamispraktikaid, mõõtmaks selle tegelikku sisu.

Metsaseaduse mõistes võib metsandust lugeda säästlikuks siis, kui see tagab elustiku mitmekesisuse; metsa tootlikkuse, uuenemisvõime ja elujõulisuse ning ökoloogilisi, majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi vajadusi rahuldava mitmekülgse metsakasutuse võimaluse. Seega on metsadest saadava tulu kõrval samavõrra tähtis nendega seotud elurikkus ja selle püsimine.

Kuna Eesti on metsarikas riik, siis on ka metsamajanduse osatähtsus tervel iseseisvumisjärgsel perioodil olnud suur. Metsasektori ettevõtete osakaal Eesti SKP-st oli 2009. aastal 3,7%, metsasektoris töötas ligi 30000 inimest („Olukorrast metsanduses 2011“), puidu- ja puittoodete eksport moodustas 2011. aastal kogueksportidist 7,7 % (Eesti Statistikaamet 2012). Säästlik metsamajandamine tähendab aga ühtlasi seda, et tuleb pöörata tähelepanu elurikkuse püsimisele. Eesti punase raamatu (2008) andmetel on enamjagu ohustatud liike (24,7%) seotud metsaga, mistõttu tuleb hoolega hinnata erinevate metsanduses toimuvate protsesside mõju keskkonnale.

Käesolev ülevaade koosneb kolmest osast: esimeses osas antakse ülevaade problemaatilistest aspektidest Eesti metsanduses, teises osas tuuakse välja olulisemad viimaste aastate sündmused Eesti metsapoliitikas, viimases esitletakse kolmanda kordusuuringu tulemusi Eesti ettevõtete puiduvarumispoliitikatest ja -praktikatest. Igas osas on tehtud hulganisti ettepanekuid, kuidas muuta metsamajandamist keskkonnasõbralikumaks.

Täname kõiki kordusuuringus osalenud ettevõtteid koostöö ja usalduse eest!

I osa –

väljakutsed teel säätva metsanduseni

Loodusväärtuste kaitse

Suur osa metsadega seotud elurikkusest püsib hetkel tänu majandusmetsade olemasolule – statistilise metsa inventuuri (SMI) hinnangul leidub Eestis loodusmetsa kriteeriumile vastavaid („Aastaraamat Mets 2010“) metsi kokku 2,4% ning pooled asuvad neist kaitse- ja hoiualadel (Adermann 2012). Inimtegevusest vähe mõjutatud järjepidevate metsadega (maa on olnud püsivalt kasutuses metsamaana) on aga seotud metsaliikide kõige haruldasemad ja metsamajandamisest kergesti haavatavad liigid. Loodusdirektiivi I lisa metsaelupaigatüüpide kriteeriumile vastab SMI (Adermann 2012) hinnangul 11,2% Eesti metsamaast ning sellest 40% asub kaitse- ja hoiualadel. Seega võib eeldada, et metsade elurikkuse kaitsmine sõltub suuresti sellest, milline on majandamise praktika majandusmetsades.

Säilikpuud ja surnud puit

Surnud puit metsas on elupaigaks ca 20-25% seal elutsevate liigile, kusjuures paljud ohustatud liigid on seotud jämedadiameetriliste tüvede ja puidu hiliste lagunemisastmetega. Surnud puitu asustavad eeskätt eostaimed, seemned ja putukad, kuid surnud tüvedes leiduvad õõnsused pakuvad veel elupaiku õõnespesitsevatele lindudele ja varjevõimalusi nahkhiirtele. Elurikkuse säilimiseks on vajalik tagada, et metsamaastikus tervikuna oleks pidevalt olemas erinevat liiki, diameetri ja lagunemisastmes puitu, kuna surnud puidust sõltuvatel liikidel on erinevad elupaigaeelistused. Häiringutes ellu jäänud puudega kohastunud metsaelustikule on kriitiliselt tähtis, kui palju jääb peale lageraiet alles elusaid puid. Seega tuleb lageraie-lankidel pöörata tähelepanu nii surnud puidu kui ka elusate puude olemasolule.

Joonis 1. Aastal 2011 külastatud säilikpuudeta raielank Ida-Virumaal. Foto Liis Kuresoo

Praegune metsaseadus kohustab jätma lageraie korral lankidele säilikpuid viis tihumeetrit hektari kohta, kusjuures säilikpuudeks loetakse nii elus puud kui ka surnud puude püstiseisvad osad. Kuna raielankidel olevad säilik- ja surnud puud täidavad elustiku seiskohast erinevat rolli, siis tuleks seadusandluses senist käsitlust muuta ning üksteisest eristada elusate säilikpuude ning surnud puude lamavad ja seisvad osad. Tegelikult käsitletaksegi säilikpuitu enamasti kui elusat puud, mis soodustab elurikkuse püsimist sellel raiesmikul.

Teadusuuringud näitavad, et säilikpuudel on positiivne mõju elurikkuse püsimisele, kuid statistiliselt muutub see oluliseks alates 15% puude allesjätmisel (Rosenvald, Lõhmus 2008). Seega ei saa Eesti seadustes nõutavat viit tihumeetrit kuidagi piisavaks lugeda.

Kuna säilikpuude jätmise nõue on lageraiete puhul sätestatud metsaseaduses, peaks selle täitmist kontrollima Keskkonnainspeksioon. Paraku tuleb tõdeda, et Keskkonnainspeksioon ei ole siiani olnud suuteline säilikpuude nõude täitmist kuigi hästi kontrollima. Seda tõdemust kinnitavad mitmete metsaettevõtjate suulised kommentaarid, mis on saadud metsasektoris tegutsevate ettevõtete raiauditite läbiviimisel. Metsandusettevõtjate huvi säilikpuude raiumise järele on kasvanud, kuna suurenenud on nõudlus küttepuid järele. Ühtlasi on paranenud madala kvaliteediga puidu turustamisvõimalused ning seetõttu on vähenenud raiefirmade motivatsioon jätta lankidele likviidset materjali.

Ettepanekud:

- 🌱 suunata Keskkonnainspeksiooni kõrgendatud tähelepanu säilikuudele;
- 🌱 koolitada metsasektoris tegutsevaid ettevõtjaid, metsanduskonsulente ja Keskkonnainspeksiooni töötajaid pöörama säilikuudele rohkem tähelepanu;
- 🌱 muuta seadusandluses raielankidele jäetavat säilikuude käsitlevaid sätteid nii, et oleks võimalik eristada elus puud surnud puudest;
- 🌱 käsitleda metsaseaduses lankidele säilik- ja surnud puude mitte jätmist keskkonnale kahju tekitamisena;
- 🌱 oluliselt suurendada nii surnud puidu kui ka säilikuude raiesmikele jäetavaid koguseid ja nende kvaliteeti.

Vääriselupaigad

Vääriselupaigad (VEP) on need metsaosad, kus leidub suurima tõenäosusega haruldasi ja ohustatud liike. See käsitlus määratleb VEPI kui elurikkuse püsimiseks vajaliku elupaiga, mistõttu peaks VEPIde kaitse lähtuma põhimõttest, mis kaitseb kooslust tervikuna. Vääriselupaigas leiduvate loodusväärtuste kaitset reguleerib hetkel metsaseadus, mis alates 2007. aastast piiritleb vääriselupaiga suuruseks seitse hektarit ning arvestab vaid selliste aladega, mis asuvad väljaspool looduskaitseobjekte. Seega ei arvesta metsaseadus vääriselupaikade väärtusepõhise käsitlusega.

Kuna vääriselupaigad inventeeriti üle-eestiliselt sajandivahetusel, siis kaotasid peale 2007. aasta seadusemuudatust keskkonnaregistrisse kantud vääriselupaikadest automaatselt kaitsestaatuse nii sellised VEPId, mis olid seitsmest hektarist suuremad, kui ka sellised, mis olid inventeeritud looduskaitseobjektidel. Seega jättis nimetatud seadusemuudatus kaitsealade piiranguvööndites ja hoiualadel vääriselupaigad ilma juriidilisest staatusest.

Vääriselupaikade kaitse riigimetsas on tagatud keskkonnaministri määrusega ning FSC standardist lähtuvate nõuetega, erametsades on vääriselupaikade kaitseks kehtestatud vabatahtlik skeem, mis põhineb erametsaomanikele saamata jäänud tulu kompenseerimises, kusjuures väljamaksed on jaotatud 20 aasta peale. Vääriselupaikade kaitse erametsades ei tööta: 4865 vääriselupaigast asub 2361 erametsas (Keskkonnaministeerium (b) 2012), millest vabatahtlike kaitselepingutega on kaetud vaid 208 vääriselupaika pindalal 521,93 ha (Keskkonnaministeerium, (a) 2012). Erametsaomanikega raskendab lepinguteni jõudmist veel asjaolu, et alates 2010. aastast hakkas riik nõudma väljamakstavalt summalt tulumaksu tagastamist.

2009. aastal uurisid Kaupo Kohy ja Anneli Palo keskkonnaregistrisse kantud vääriselupaikade saatust ning leidsid, et 6,1% vääriselupaikadest olid osaliselt lagedaks raiutud. Riigimetsades oli raietest mõjutatud 2,3% VEPIdest ja erametsades 6,2% VEPIdest. Paljudele põlismetsaliikidele hukutavalt mõjuvale servaeffektile oli avatud naabruses toimunud raiete tõttu 23,3%

VEPidest. Lisaks tuleb kindlasti märkida seda, et tegelikkuses võivad need arvud olla palju suuremad, kuna kasutatud ortofotodest olid $\frac{3}{4}$ vanemad kui aasta, osad VEPid on registrist raiete tõttu 2005. aastal välja arvatud ning uuringus arvestati ainult lageraieid, sest teisi raie- liike on ortofotodelt keeruline tuvastada.

Vääriselupaikade kaitseskeemi on ebatäielikuks tunnistanud ka keskkonnaminister (Käärt 2011) ning metsanduse arengukavas aastani 2020 on ette nähtud vääriselupaikade kaitsekon- septsiiooni muutmine. Samas ei ole nimetatud ajakava rahuldav, kuna raiesurve metsadele on viimastel aastatel suurenenud ning see seab inventeeritud vääriselupaigad ohtu.

2011. aastal tegi Eestimaa Looduse Fond keskkonnaministariumile ettepanekuid võtta looduskaitse alla sadakond üle 7 hektari suurust vääriselupaika. Ettepanekute menetluse seis ei ole hetkel teada, kuid Keskkonnaamet on lubanud raieteatiste esitamise korral nimetatud aladele viia enne raieloa andmist läbi täiendavad ekspertiisid, et määratleda ala looduskaitse- line väärtus, millest lähtuvalt saab teha otsuse raie lubamise või mittelubamise kohta. Samas on ebaselge, millised on võimalused antud lubadust rakendada.

Küsimusi tekitab ka VEPide kaitse erametsades 20-aastase perioodi vältel. Juriidiliselt lubaks seadus erametsaomanikul VEPi 20 aasta pärast maha raiuda, kuigi selle loodus- väärtus on aja jooksul pigem suurenenud. Lühikesele perioodile rakendatavat kaitseskeemi võiks hoopis kasutada suktsessiooniliste koosluste puhul, näiteks tormimurrualadel ja põlendikel (loe lisaks Lõhmus 2005).

Ettepanekud:

- 🌿 kaotada seadusandluses vääriselupaiga määratlusest 7 ha pindala- piirang ja sätted, mis määratlevad vääriselupaigana vaid väljas- pool kaitstavaid loodusobjekte;
- 🌿 võtta vääriselupaikadena inventeeritud ja registrisse kantud alad piiranguvööndites uuesti VEPi kaitse-eesmärgi rahuldava kaitse alla;
- 🌿 piirata eramaadel lühikesele ajaperioodile keskendunud kaitse- skeemi kasutamist. Kasutada seda vaid lühiajaliselt oluliste sukt- sessiooniliste VEPide, nagu näiteks põlendikud ja tormimurrud, säilitamiseks (vajadusel seades sellistele aladele pindalapiirangu);
- 🌿 harida metsakorraldajaid, et nad teadvustaksid, milline on kõrge loodusväärtusega mets.

Metsakuivendus

Metsakuivendusest on mõjutatud erinevatel andmetel 338400 kuni 560000 hektarit metsamaad (Paal 2011). Ilometsa (2005) hinnangul on Eestis kuivendusest mõjutamata siirdesoometsi säilinud vaid 8000-10000 hektaril, sellest mõjutamata madalsoometsi leidub samuti ca 10000 hektaril, kuna nimetatud sootüüpide kuivendamisel on efekt puistute juurdekasvule kõige suurem. Kuivenduse tõttu on Eestis jäänud väga haruldaseks lodu- ja lammimetsad (Paal 1998). Metsade kuivendamine on kahjustanud suure hulga metsa vooluveekogude elustikku ning pöördumatult rikkunud nende kaldakooslusi.

Eesti maaelu arengukava 2007-2013 üheks meetmeks on kuivendussüsteemide rajamise toetamine. See meede on aga keskkonnaaenulik, ohustades kuivendusest puutumata haruldasi soometsakooslusi. Lisaks on olemas nii siseriiklikud kui ka maaelu arengukavast lähtuvad toetusmeetmed kuivendussüsteemide rekonstrueerimise tarvis, kuid selle meetme alusel toetuse taotlemisel tuleks muuta kohustuslikuks erinevate keskkonnasäästlike võtete rakendamine. Ühtlasi tuleks maaparandusseadusesse viia sisse sätted, mis nõuavad kuivenduse negatiivset mõju leevendavate võtete kasutamist uute objektide planeerimisel ning rekonstrueeritavatel objektidel. Rakenduslikke soovitusi on metsakuivenduse negatiivsete mõjude leevendamiseks elustikule 2011. aastal valminud rakendusülevaate tulemusel põhjal teinud Rosenvald jt.

Ettepanekud:

- 🌱 riik ei tohi edaspidi toetada loodusliku veerežiimiga metsaalade kuivendamist, toetama peaks vaid olemasolevate kuivendussüsteemide korrashoidu ja keskkonnasõbralikku rekonstrueerimist;
- 🌱 viia maaparandusseadusesse sätted, mis nõuavad uute objektide planeerimisel ning rekonstrueeritavate objektide puhul kuivenduse negatiivset mõju leevendavate võtete kasutamist;
- 🌱 tuleb jätkata veerežiimi taastamist kõrge loodusväärtusega sookooslustel ning ökoloogiliste tingimuste taastamist kuivendusest mõjutatud vooluveekogudel.

Elurikkuse kaitse kaitsealustes metsades

Eesti metsanduse arengukavas aastani 2010 seati üheks eesmärgiks viia rangelt kaitstavate metsade osakaal 10 protsendini metsamaast. Nimetatud künnis saadi Eesti ökoloogide poolt koostatud metsakaitsealade miinimumvajaduse mudeli rakendamise tulemusena (Lõhmus et al. 2004). Antud mudeli puhul tuleb silmas pidada asjaolu, et lisaks 10% nõude täitmisele on võrdset oluline see, milline on rangelt kaitstavate metsade tüpoloogiline esinduslikkus. Aastaks 2010 ei olnud arengukavas püstitatud eesmärki täidetud, vajakud puudutasid nii üldiselt range kaitse all olevate metsade pindala kui ka väheesindatud metsatüüpe. 2009. aasta arvestusega esines rangelt kaitstavate metsade osas vajakuid laane-, salu- ja soovikumetsade osas, vajakute likvideerimiseks tuleks täiendavalt kaitse alla võtta ca 40 000 hektarit metsa (Viilma, Öövel 2009). Täna on Statistilise Metsainventuuri (SMI) järgi range kaitse all 10,1 % metsadest (Adermann 2012), kuid kõiki metsatüüpe ei ole kaitsealadel piisavalt esindatud. Metsanduse arengukavas aastani 2020 on ühe eesmärgina sõnastatud: rangelt kaitstavate metsade tüpoloogilise esinduslikkuse täpsustamine, vajakute hindamine ja realiseerimine peamiselt olemasolevate kaitse- ja hoiualade arvelt, mille ajakavaks on määratud aasta 2020. Kuna surve metsade majandamisel on suur, ei saa pidada seatud eemärki rahuldavaks, sest selleks ajaks ei pruugi suure raiesurve tõttu enam paljusid suure loodusväärtusega metsaosi alles olla.

Statistilise Metsainventuuri andmetel leidub Eestis 53700 hektarit loodusmetsi, mis on 2,4% metsamaast, pooled neist asuvad kaitsealadel. Loodusmetsad on elurikkuse seisukohast eriti väärtuslikud, sest on kujunenud inimõjuta või vähese inimõju tingimustes (Aastaraamat Mets 2010). Loodusmetsades saavad elada need liigid, kes ei leia elupaiku majandatavates metsades. Seega on vanade loodusmetsade kaitse ülioluline, kuid maastikus hajali asuvad loodusmetsad ei ole arvatud tänasesse kaitsealade võrgustikku. Väärtuslikke metsaosi oleks teoreetiliselt võimalik kaitsta vääriselupaikadena, kuid kuna vääriselupaikade kaitseskeem ei ole tõhus ning paljud olemasolevad vääriselupaigad on inventeerimata puudub hetkel selliste alade kaitseks töötav mehhanism.

Joonis 2. Harilik kopsusamblik on 20. sajandi jooksul hävinenud >80% senistest leiukohtadest. Foto Arne Ader

Joonis 3. Lendorava elupaigad Ida-Virumaa fragmenteerunud metsamaastikus. Foto Maaamet

Kõrge looduskaitseliku väärtusega metsad ei pruugi olla piisaval tasemel kaitstud ka kaitsealadel. Nimelt ei oma metsaseaduse järgi 2007. aastast juriidilist staatuset need VEPid, mis asuvad kaitsealade piiranguvööndites ja hoiualadel. Kaitse-eeskirjade muutmine on keeruline protseduur ning lisaks ei ole tzoneeringute muutmine alati otstarbekas, mistõttu ei ole kaitsealadel tagatud väärtuslike metsakoosluste kaitse piiranguvööndites. Sarnaselt väriselupaikadega puudub kaitseala valitsejal juriidiline alus seada tingimusi metsamajandamis-tegevusele, isegi kui see tegevus kahjustab alal inventeeritud kaitseväärtusi, mis on kaitseala kaitse-eesmärgiks (Vaarmari, Nittim 2009). Seetõttu ohutavad raied Loodusdirektiivi I lisa elupaigatüüpe ka kaitsealadel, mille kaitse-eesmärgiks nad seatud on.

Eesti metsanduse arengukava aastani 2020 on määratlenud ainsaks metsade keskkonnaseisundit hindavaks indikaatoriks rangelt kaitstavate metsade osakaalu, mis 2020. lõpuks peab olema 10%. Nimetatud eesmärk on juba praktiliselt saavutatud, mis tähendab, et Keskkonnaministeerium justkui ei peaks metsade elurikkusega väljaspool range kaitsega alasid tegelema. Metsamaastike fragmenteerumine ja kaitsealade üksteisest isoleerimine on aga oluline keskkonnaprobleem, mis on äärmiselt negatiivselt mõjunud näiteks ELFi vapilooma lendorava arvukusele (Timm ja Remm 2011), mistõttu tuleb otsida võimalusi metsakasutust ruumiliseks planeerimiseks suuremal skaalal kui eraomandi piirid või naabereraldised.

Ettepanekud:

- ametnikud peavad saama õiguse seada raietele tingimusi metsateatiste väljastamisel, et vähendada raietegevuse võimalikku negatiivset mõju keskkonnale;
- metsakorraldajad vajavad koolitusi, mis õpetaks tundma kõrge looduskaitse väärtusega metsi;
- tuleks analüüsida võimalusi metsakasutuse ruumiliseks planeerimiseks tänasest suuremal skaalal, et maastikus säiliks liikide levikukoridorid ja kõrge loodusväärtusega metsad ka väljaspool kaitsealasid;
- metsamajandamine piiranguvööndites peab muutuma väärtuspõhiseks ja paindlikumaks.

Raiesurve

Aastatel 2000-2009 oli SMI hinnangul keskmiseks raiemahuks 8,2 miljonit tihumeetrit. Sajandi algust iseloomustasid rekordiliselt kõrged raiemahud, mis mõne aastaga alanesid pea poole võrra. Raiemahtude alanemist on põhjendatud mitmete selgitustega: maareformi tempo raugemisega, metsanduslike õigusnormide rangemaks muutmisega, ebaseaduslike tegevuste vähenemisega jne.

Raiemaht aastal 2010 ulatus raiedokumentide hinnangul rekordilise 10,5 miljoni tihumeetritini (Aastaraamat mets 2010), väljastatud metsateatiste järgi on 2011. aasta raiemahtu hinnatud 8,6-8,9 miljoni tihumeetritini (Keskkonnateabe Keskus 2012). Viimasel kahel aastal on seega hakanud raiemahud taas kasvama.

Viimasel kolmel aastal on oma raiemahte suurendanud Riigimetsa Majandamise Keskus. Kui 2007. aastal olid raiemahud riigimetsas 2,5 miljonit tihumeetrit (Adermann 2008), siis 2010. aastal oli see näitaja 3,3 miljonit tihumeetrit (Keskkonnateabe Keskus 2012). RMK raiemahte on teravalt kritiseerinud Riigikontroll, mis lisaks RMK raiemahtude jätkusuutmatuks hindamisele tõi välja ka sellest lähtuva üha suureneva surve raiemahtude alandamiseks (Riigikontroll 2010). Viimast põhjusel, et tänaseid raieparameetreid kasutades ei ole pikemas perspektiivis võimalik riigimetsas raiemahte tänasel tasemel hoida. Raiemahtude alanemist tulevikus on prognoosinud RMK ise, selgitades tänaseid raiemahte kui kompromissi ühtlase kasutuse ja maksimaalse puidutulu vahel, mis on tingitud riigimetsade ebaühtlasest vanuselisest jaotusest („Riigimetsa seisundi... 2011“). RMK-poolses põhjenduses seisab, et kuna metsade vanuseline jagunemine on ebaühtlane, siis ühtlase kasutuse printsiibi järgimine tooks kaasa metsade sanitaarseisundi olulise halvenemise. Samas on selge, et taoline metsade majandamine ei jäta tulevastele põlvetele samaväärseid majandamisvõimalusi, mistõttu tuleks analüüsida, kuidas muuta metsaressursi kasutuse planeerimise aluseid, haarates ka ruumilise planeerimise võimalused.

Paljud kõrge loodusväärtusega metsad Eestis on ilma juriidilise kaitseta, üha hoogustuv raiesurve on ohuks elurikkusele ning lähemate kümnendite vältel ei ole ilmselt võimalik hoida raiemahte raieparameetreid muutmata tänapäeval tasemel. Seetõttu tuleks pidevalt jälgida metsamajandamise mõju keskkonnale ja selle põhjal määratleda Eesti tingimustele vastavad indikaatorid. Metsamajandamise mõju vanade metsadega seotud elustikule ilmestab näiteks ühe põlismetsa tunnusliigi, hariliku kopsusambliku (*Loboria pulmonaria*) saatus – liik on 20. sajandi jooksul oma senistest leiukohtadest pisut enam kui 80%-liselt kadunud (Jüriado, Liira 2010). Hetkel ei ole riikliku metsapoliitika kujundamisel kasutuses seiratavaid indikaatoreid, mille kaudu saaks hinnata metsamajandamisega seotud keskkonnamõju pikemas perspektiivis ja vastavalt sellele muuta metsamajandamispraktikaid. Metsamajandamine on Eestis lageraiepõhine, kuigi püsimeetsandusel on elurikkuse seisukohast vaadatuna selgeid eeliseid (Lõhmus *et al* 2012).

Ettepanekud:

- 🌿 analüüsida võimalusi riigimetsade ressursikasutuse planeerimise muutmiseks, viia riigimetsa majandamisel sisse ruumilise planeerimise põhimõtteid;
- 🌿 raiet lubavaid parameetreid ei tohi lähiajal leevendada, kuni ei ole saadud täiendavat ja usalduslikku teavet metsamajandamise keskkonnamõjude kohta;
- 🌿 kiiremas korras tuleb välja töötada metoodika, mille abil jälgida ja hinnata metsamajandamise mõju keskkonnale ja algatada vastav seireprogramm;
- 🌿 tuleb jätkata uuringuid püsimeetsanduse ning turberaiete kasutuse võimaluste üle, luua vastavaid katse- ja näidisalaseid ning koolitada erametsaomanikke lageraiepõhise metsamajanduse alternatiivide osas.

Illegaalne metsandus

Illegaalse metsanduse definitsioone on palju ja need hõlmavad väga erinevaid metsandusega seotud aspekte. Kitsamad definitsioonid käsitlevad vaid omandiõiguse ja metsõigusnormide rikkumisi, laiemad ka maksupettusi, riigiametnike korruptsioonitaset, metsadega otseselt seotud põlisrahvaste tavaõigusi jms. Illegaalset metsandust käsitleb laiahaardelise illegaalsete tegevuste kogumina näiteks Maailma Looduse Fond (ingl. k. *World Wildlife Fund* - WWF).

Kui hinnata Eesti illegaalse metsanduse osakaalu kitsalt läbi metsaõigusnormide rikkumise, siis olukord on sajandi algusaegadega võrreldes märkimisväärselt paranenud. Keskkonnanõiguse inspektiooni andmetel on metsaõigusnormide rikkumiste arv kahanenud 2000. aastal toime pandud 1793 juhtumilt 155 juhtumile 2011. aastal. Kui aga lisada illegaalse metsanduse arvestusse ka maksupettuste ja varimajandusega seonduv, võib illegaalse metsanduse osakaal olla kordades suurem.

Ilmselt on peamised illegaalsed tegevused Eesti metsasektoris seotud maksupettustega. ELF koostas Maksu- ja Tolliametile teabepäringu uurimaks ameti hinnangut metsasektori maksuaugule. Viimast ei soostunud amet selle võimaliku ebatäpsuse tõttu avaldama, küll aga viidati asjaolule, et metsaseaduses sätestatud kohustust esitada andmeid Maksu- ja Tolliametile täidab 41% isikutest. Peamised maksupettuse valdkonnad on ameti hinnangul käibemaksu ja tööjõumaksude maksmatajätmine. Käibemaksust kõrvalehoidmiseks kasutatakse "puhverfirmasid", mis lülitatakse puidu tarneahelasse eraisikust metsaomaniku vahele, võimaldamaks käibemaksust kõrvale hiilida. Sellist skeemi kasutades pole võimalik tuvastada puidu päritolu. Siiski tuleb mõnda, et metsanduse valdkonda ei peeta Eestis riskantseimaks tegevusalaks, kuid probleemid on siiski sedavõrd olulised, et metsanduse valdkonna jaoks on moodustatud eraldi revidentide grupp.

Aastal 2011. viisid Maksu- ja Tolliamet ning Keskkonnainspeksioon läbi ühisreidid, mille käigus ilmnes, et musta tööjõudu kasutati 60% raielankidest. Musta tööjõu kasutuse probleem on otseselt vastuolus säästva metsanduse kontseptsiooniga, mis hõlmab endas ka sotsiaalset mõõdet.

Käibemaksu võrra odavam puit turul rikub ausalt tegutsevate ettevõtete konkurentsivõimet, sest makse tasudes tuleb müüa ja osta puitu kallimalt. Maksmata jäetud tööjõumaksud ja musta tööjõu kasutamine vähendab metsasektoris töötavate inimeste sotsiaalset kindlustust, riigikassal jäävad saamata miljonid eurod.

Eestis varutakse ca 60% metsamaterjali erametsaomanikelt ja 40% RMKlt. „Eesti erametsaomandi struktuur ja kasutamine 2010. aastal” andmetel oli Eestis 93 271 eraisikust ja 4001 juriidilisest isikust metsaomanikku. Kokku on Eestis 97 272 erametsaomanikku, kellest arvu- liselt 96% on füüsilised ja 4% juriidilised isikud. Eelnevat arvestades peaks vähemalt 30% metsamaterjalist olema varutud füüsilistelt isikutelt. Eesti Maksu- ja Tolliameti andmed aga näitavad 10%. Seega võib järeldada, et ca 20% juhtudest kasutatakse maksudest kõrvale hiilimiseks erametsaomanike vahel "puhvrit".

Ettepanekud:

- 🌱 parandada EMTA võimekust tegeleda maksukontrolliga sanktsioonide kehtestamisega metsaseaduses, mis rakenduksid metsamaterjali ostu- ja müügitatiste esitamata jätmisel;
- 🌱 puiduturul tegutsevad ettevõtted peaksid tegema regulaarseid auditeid tarnitud puidu raiekohtadele, et välistada päritolupettuse võimalus.

II osa –

olulisemad sündmused Eesti metsapoliitikas

Metsanduse arengukava aastani 2020 heakskiitmine

2011. aasta veebruaris kiitis riigikogu 49 poolt- ja 6 vastuhäälega heaks metsanduse arengukava aastani 2020 (edaspidi MAK). Sellele eelnevalt oli Riigikontroll soovitanud riigikogul vastav eelnõu Keskkonnaministeeriumile täiendamiseks tagasi saata järgmistel põhjustel:

- a) arengukava eelnõus on riikliku metsainventuuri (SMI) andmeid tõlgendatud vääralt;
- b) raiemahtude suurendamiseks kavandatud raievanuste alandamise ja raietingimuste leevendamise ettepanekuid ei ole analüüsitud;
- c) raiemahtude suurendamine kahjustab riigimetsa jätkusuutlikku majandamist;
- d) eelnõu on vastuolus Eesti ja ELi looduskaitse eesmärkidega.

(Allikas: Riigikontroll 2011 a)

ELFi hinnangul muudab arengukava problemaatiliseks eelkõige nn. jätkusuutliku raiemahu hinnang, mis ei ole realistlik ja kooskõlas arengukava üldiste eesmärkidega. See on vastuolus arengukava ühe peamise eesmärgiga, milleks on järgnev: *"pikas perspektiivis kasutatakse puitu kui taastuvat loodusressurssi puidutööstuses ning energeetikas juurdekasvu ulatuses"*.

Numbrite keeles on SMI põhjal majandatavate metsade aastane juurdekasv Eestis 12,09 miljonit tihumeetrit („Aastaraamat Mets 2009“), samas kui arengukava järgi võiks raiuda 12-15 miljonit tihumeetrit. Mainitud arvude puhul ei tohi unustada ka asjaolu, et aastase juurdekasvu arvutuses on sees kõik Eesti metsad, kaasa arvatud metsad kaitsealadel.

Negatiivseks tuleb pidada:

1. üldist majanduskeskset ja tehnokraatlikku lähenemist, mis kumab läbi kogu tekstist;
2. juurdekasvust suurema raiemahu jätkusuutlikuks pidamist, mis on vastuolus arengukava üldeesmärgiga ja mille keskkonnamõjusid pole eelnevalt analüüsitud;
3. raiemahte suurendavate initsiatiivide sissekirjutamist arengukavasse (lankide pindala piirangute kaotamist ja raievanuste alandamist);
4. sisuliste indikaatorite puudumist metsamajandamise keskkonnamõju jälgimiseks.

Positiivsed aspektid arengukavas:

1. üldeesmärgis toodi selgelt välja vajadus suurendada rangelt kaitstavate metsade tüpoloogilist esinduslikkust (kuigi ka MAK 2010 vastavaid eesmärke ei suudetud saavutada);
2. üldeesmärk ütleb, et kasutus peab olema juurdekasvu piires;
3. riigikontrolli auditi mõjul kirjutati sisse metsakorraldusjuhendi analüüs;
4. metsakorraldajatele tehakse täiendkoolitusi vääriselupaikade ja pärandkultuuri osas;
5. Eestisse levida võivate ohtlike invasiivsete võõrliikide avastamise, seire ja esmaste kaitseabinõude süsteemi väljatöötamine ja rakendamine;
6. üle 1000 ha suuruste riigimetsa alade majandajate aastaste raiepindalade õigusaktide nõuetele vastavuse analüüsimine ja metsade majandamise jätkusuutlikkuse hindamine;
7. riigimetsade pikaajalise majandamise kavade koostamine, mis määratleb kümne aasta olulisemad tegevussuunad maakasutuse ja metsamajanduse vallas;
8. VEPide kaitse alused vaadatakse ümber, et seda efektiivsemaks muuta;
9. kaitsealadel ja tulundusmetsas pohla kasvukohatüüpides raiejäätmete ja kändude juurimise reguleerimine;
10. toetusmeetmete väljatöötamine ja rakendamine laialehiste puuliikide kasvatamiseks segapuistutes;
11. piiranguvööndis senisest paindlikumate väärtuspõhist majandamist võimaldavate lahenduste rakendatavuse analüüsimine.

Kriitilistes punktides, nagu raiemaht, on arengukava vastuoluline ja mitterahuldav. Raiemahude suurenemise aluseks olevate sammude, nagu raievanuste alandamine või langi pindala piirangute kaotamine, eelduseks on arengukava järgi vastavad analüüsid.

Lähiminevikus, sh arengukava enda koostamise käigus, tehtud mitmete analüüside akadeemilises vettpidavuses on aga põhjust olla skeptiline ja seetõttu võivad ka tulevikus mitmed Keskkonnaministeeriumi poolt tellitud analüüsid olla lihtsad formaalsed õigustused majanduslikult pragmaatilistele sammudele. Sama probleem või hirm kummitab vastupidisena ka positiivsete aspektide puhul.

ELF on seisukohal, et tänases olukorras, kus 40% Eesti metsadest võib seadusi täites maha raiuda, ei ole mingit õigustust raielankide pindala ja raievanuste vähendamiseks, seda eriti olukorras, kus Riigikontroll on toonud selgelt välja tänasest majandamispraktikast lähtuvad võimalikud riskid majandusele ja keskkonnale.

Ettepanekud:

- 🌱 mitte arvestada raiemahtude prognoosimisel aktiivse metsaressursina kaitsealuste metsade juurdekasvu;
- 🌱 täiendada vajaduse tekkimisel jooksvalt metsanduse arengukava, mitte arvestada praegust, arengukavas ette seatud optimaalset raiemahtu 12-15 miljonit tihumeetrit aastas.

Riigikontrolli auditid Riigimetsa Majandamise Keskuses

2010. aasta lõpus hindas Riigikontroll riigimetsa majandamise jätkusuutlikkust (Riigikontroll 2010) ning leidis, et kui riigimetsade majandamine jätkub samamoodi, kahanevad tulevaste põlvete võimalused raiuda riigimetsi tänaste mahtudega samal tasemel. Riigikontrolli auditi põhijärelduseks oli asjaolu, et raied on riigimetsas koondunud eeskätt nn. viljakamatesse kasvukohatüüpidesse (laane-, salu- ja palumetsadesse). Riigikontroll järeldas, et hetkel kehtiv õiguslik raamistik ei võimalda ühtlase metsakasutuse eesmärkide täitmist. Seetõttu oleks tarvis muuta õigusraamistikku selliselt, et riigimetsa kasutuse planeerimisel arvestataks metsakasvukohatüüpidega ja metsaosade ruumilise paiknemisega. Toonane keskkonnaminister Jaanus Tamkivi ei nõustunud ühegi riigikontrolli auditi järeldusega.

Järgmisel aastal hindas riigikontroll, kas puidu teekond riigimetsast lõpptarbijani on läbipaistev ja jälgitav (Riigikontroll 2011 b). Riigikontrolli hinnangul on peale 2008. aastal läbi viidud struktuurireformi paranenud arvestus riigimetsast varutud puidukoguste üle, kuid jätkuvalt ei ole raiutud puidu teekond raielangilt ostjani läbipaistev ega kontrollitav, mistõttu võivad võimalikud puidukaod ja nende põhjused jääda avastamata. Kusjuures ilmnes, et pärast RMK reformi on raietest saadud suhteline puidukogus märkimisväärselt suurenenud. Keskkonnaminister Keit Pentus nendib oma vastuskirjas Riigikontrollile, et hetkel kehtiv süsteem ei garanteeri täielikku varguskindlust ning seda tuleb pidevalt täiendada.

Ettepanekud:

- 🌱 muuta seadusandlust selliseks, et see võimaldaks metsatüüpide ja metsaosade ruumilise paiknemisega arvestamist metsakasutuse planeerimisel;
- 🌱 lõpetada pidev raiet lubavate parameetrite muutmine Eesti metsapoliitikat kujundavates õigusaktides;
- 🌱 parandada riigimetsast raiutavate puidukoguste arvestuse süsteemi vastavalt Riigikontrolli soovitudele.

Sertifitseerimine

FSC

Eesti FSC Töögrupis lahvatas 2011. aasta kevadel konflikt, mis ei ole siiani leidnud rahuldavat lahendust. FSC töögrupi juhatus arvas organisatsiooni liikmeskonnast välja 6 liiget, kelle käitumine üldkogul läks vastuollu ühenduse põhikirjaga. Väljaheidetud liikmete sekka kuulusid teiste hulgas Riigimetsa Majandamise Keskus, Eesti Metsa- ja Puidutööstuste Liit ja Eesti Erametsaliit. Konflikti põhjustasid ületamatud erimeelsused rahvusliku FSC standardi edasise saatuse üle, mis rahvuslikul tasemel kiideti töögrupi poolt heaks 2008. aastal, kuid on siiani rahvusvaheliselt kinnitamata. Rahvusvaheline FSC keskus on alustanud erinevate huvigruppide lepitusprotseduuri Eestis.

Hetkel on Eestis 1,105459 ha ajutise standardi järgi FSC sertifitseeritud metsamaad ning 128 sertifitseeritud tarneahelaga ettevõtet (FSC 2012). Sertifitseerimisel on olnud oluline roll Eesti ettevõtete konkurentsivõime parandamisel välisurgudel (Aljaste 2012).

PEFC

Riigimetsa Majandamise Keskus pälvis 2011. aastal PEFC sertifikaadi, kokku on PEFC sertifitseeritud metsamajandajaid Eestis 878 649 ha. Kuna PEFC metsamajandamine ei ole olnud kuni RMK sertifitseerimiseni kuigi laialt levinud, siis ei ole olnud eriti populaarne ka PEFC tarneahela sertifitseerimine. Ilmselt kasvab seoses RMK metsamajandamise sertifitseerimisega huvi ka tarneahela sertifitseerimise vastu. Hetkel on oma tarneahela PEFC nõuete kohaselt sertifitseerinud 22 ettevõtet.

PEFC metsasertifitseerimise skeem töötati välja 2008. aastal ning seda täiendati 2011. aastal. Eesti PEFC liikmeks on üks keskkonnavaldkonnaga seotud vabaihendus – Eesti Looduskaitse Selts (PEFC 2012). PEFC sertifitseerimisskeemi maine rahvusvaheliste keskkonnanõuete organisatsioonide seas on võrdlemisi madal, kuna PEFC standardi nõuded on FSC nõuetest leebemad ega ole kuigi konkreetsed, sama võib öelda Eesti PEFC standardi kohta.

III osa – uuring Eesti ettevõtete puiduvarumispoliitikate ja - praktikate kohta

Uuringu eesmärgid

Käesolevale uuringule eelnevad 2006. ja 2008. aastal läbiviidud sarnase probleemipüstituse ja eesmärgiga ülevaated. Nimetatud uuringute peamised ülesanded on olnud järgmised: anda ülevaade Eesti puiduturul valitsevast olukorrast ja selle muutustest ning erinevate suunitlustega ettevõtete puiduvarumisallikate jagunemisest ja kujunemisest erinevates turusituatsioonides; saada ülevaade ettevõtete väljakutsetest seoses puidu päritolu ja vastutustundliku varumise kindlakstegemisega. Eritähelepanu pöörati metsasektoris tegelevate ettevõtete poolt sõnastatud keskkonnapoliitikatele ja tarnejuhistele, püüdes analüüsida nende vastavust Eesti tingimustele ja tegelikku rakendamist. Saadud tulemuste põhjal koostatakse ka ajakohased ettepanekud metsasektoris tegutsevatele firmadele oma puiduvarumispoliitikate ja praktikate kohandamiseks vastavalt esilekerkinud probleemidele. Juba kolmandat korda läbiviidud uuringu üldiseks eesmärgiks on metsandusega seotud ettevõtete ja valitsusväliste keskkonnaorganisatsioonide suhete arendamine ja dialoogi edendamine.

Osalenud ettevõtted ja uuringu metoodika

Uuringus osales kümme metsandussektoris tegutsevat ettevõtet, mille võib jagada vastavalt nende tegevusalale kolme kategooriasse:

- puiduvarumisega tegelevad ettevõtted, mis on ise aktiivsed metsa raieõiguse kokkuostjad ja metsa ülestöötajad: AS Stora Enso Eesti, AS Lemeks, AS Holmen Mets;
- puidu kokkuostmise ja vahendamisega tegelevad ettevõtted, mis ise metsamaterjali ülestöötamisega ei tegele: AS UPM, AS Södra Eesti, AS Nor-Est Wood*, OÜ Billerud Estonia;
- iseseisvalt puiduvarumisega tegelevad saeveskid: AS Vara Saevesi, AS Toftan, OÜ Erapuit.

Uuringusse valitud ettevõtted varieeruvad ka nii suuruse kui ka kapitali poolest valitud kümne firma seas leidub nii 100% Eesti kapitalil põhinevaid ettevõtteid kui ka täielikult Skandinaavia päritolu emafirmade kapitalile põhinevaid firmasid; uuringualused varieeruvad oluliselt ka puiduvarumismahude poolest, alates suhteliselt väikesest seaveskist AS Erapuit kuni Eesti suurima puiduvarumisega tegeleva ettevõtte, AS Stora Enso Eestiga.

Täielikult Eesti kapitalile põhines uuringus osalenud ettevõtetest AS Lemeks, ülejäänud ettevõtted põhinevad suuremal või vähemal määral peamiselt Skandinaavia kapitalil. Aktiivse metsavarumisega (metsa raieõiguse ost, metsa ülestötamine, metsamaahaldus, metsamaterjali kokkuost) tegelevad AS Stora Enso Eesti, AS Holmen ja AS Lemeks. Puidu kokkuostuga tegelevad AS Nor-Est Wood (tegeleb raieõiguse ostuga väga väikeses mahus), AS Södra Eesti, UPM AS ning saeveskid AS Erapuit, Toftan AS ja OÜ Vara Saeveski. AS Stora Enso Eesti on suurim metsamaterjali varuja Eestis, varustades Stora gruppi kuuluvaid saeveskeid okaspuupalgiga (Imavere ja Näpi). Paberipuu ja saetööstustes tekkinud hake on peamine firma eksporditav, mis tarnitakse Soome ja Rootsi. AS Lemeksi puhul on tegemist kontserniga, mille tegevus hõlmab endas metsavarumist, puidutööstust ning põllumajandust, ettevõtte koondab endas lisaks metsavarumisele ka puidu järeltöötlemisega seotud tütarettevõtteid nagu AS Imprest, AS Pinest, AS Viiratsi saeveski (asutatud koos AS-iga Rait) ja AS Aegviidu Puit. AS Nor-Est Wood oli aastani 2005 orienteeritud paberipuu ekspordile, kuid aastast 2006 tegeleb ta Kundas asuva Estonian Celli puitmassi tootmistehase varustamisega põhiliselt erametsadest pärit haavapuiduga. Eksporditakse peamiselt paberipuud Saksamaale ja Norrasse. UPM AS tarnib kase vineeripakku samasse kontserni kuuluvale Otepää vineeritehasele, ülejäänud puit ja hake eksporditakse Soome. AS Södra Eesti ja AS Holmen Mets on peamiselt orienteeritud paberipuidu ekspordile Rootsi, mittepaberipuu tarnitakse Eesti saetööstustele. AS Toftan kuulub Eestis suurimate saeveskite sekka. Saeveski töötleb okaspuupalki, ekspordipartnerite ring on väga lai. AS Vara Saeveski on Woodwell Groupi tütarettevõtte, mis töötleb okaspuu peenpalki. Peamiseks ekspordipartneriks on Saksmaa, ekspordi osakaal moodustab 1/3 toodangu kogumahust. AS Erapuit saeveski on orienteeritud suurediameetrilisele materjalile ning toodang suunatakse peaaegu kogu mahus ekspordiks.

Võrreldes 2008. aastal läbi viidud uuringuga osales 2011. aastal uuringus OÜ Billerud Estonia, käesolevas kordusuuringus ei soovinud osaleda AS Metsäliitto Eesti.

Uuringu tarbeks viidi läbi metoodilised suulised intervjuud selles osalenud ettevõtete juhtivtöötajatega. Intervjuude fookuses oli küsimused, mis puudutasid meetmeid, kuidas ettevõtted ostetud puidu päritolu kontrollivad; tarnepoliitikaid, mida rakendatakse kokkuostetavale puidule; ostetud puidu toormeallikaid; ühtlasi uuriti üldist valmisolekut varuda vastutustundlikult töödeldud ning kindlalt teadaoleva päritoluga puitu. Intervjuudel kasutatud küsimustiku terviktekst on toodud lisas 1.

Tulemused

Puiduvarumismahud ja nende muutus

Uuringus osalenud ettevõtete puidukäive ja ekspordi ning impordi mahud on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Uuringus osalenud ettevõtete tegevusala, puiduvarumise maht ning imporditud ja eksporditud puidu (puittoodete) osakaal.

Ettevõtte nimi	Tegevusala	2005			2007			2011		
		Varumise maht (tm)	Impordi maht	Ekspordi maht	Varumise maht (tm)	Impordi maht	Ekspordi maht	Varumise maht (tm)	Impordi maht	Ekspordi maht
AS Stora Enso Mets	Puiduvarumine	1 900 000	39%	31%	1 000 000	10%	30%	1500000	-1%	23%
AS Metsäliitto Eesti	Puiduvarumine	874 000	20%	40%	580 000	5%	40%	-	-	-
AS Lemeks	Puiduvarumine, metsamaahaldus	600 000	17%	17%	500 000	25%	30%**	600000	-1%	20%**
AS Holmen Mets	Puiduvarumine	500 000	8%	60%	510 000	-0%	68%	520000	0%	50%
AS Nor-EstWood	Puidu kokkuost	500 000	14%	65%	480 000	34%	46%	280000	>1%	40%
AS Södra Eesti	Puidu kokkuost	265 000	5%	85%	343 000	30%	87%	505000	0%	100%
AS UPM	Puidu kokkuost	200 000	10%	80%	250 000	35%	80%	250000	>1%	80%
OÜ Billerud Estonia	Puidu kokkuost	-	-	-	-	-	-	40000	0%	100%
OÜ Vara Saeveski	Saematerjali tootmine	62 000*	20%	45%	114 000	35%	20%	183000	23%	30%
AS Erapuit	Saematerjali tootmine	15 000*	33%	60%	15 000	0%	50%	15000	0%	95%
AS Toftan	Saematerjali tootmine	-	-	-	270 000	34%	50%	345000	33%	48%

* - saematerjal (väljatuleku koefitsient ca 50% + 5% praak)

** - ümarpuit (AS Lemeksi tütartehas ekspordivad ka saematerjali ja muud toodangut, mida ei ole käesolevas hinnangus arvestatud)

Kui võrrelda ettevõtete 2005. 2007. ja 2011. aasta varumismahte, siis ei ole muutused väga suured, üldiselt on varumismahud jäänud kuue aasta vältel võrdlemisi stabiilseks. Puidu kokkukostu ja vahendusega tegelevate firmade seas on oma turuosa läbi kuue aasta pidevalt suurendanud AS Södra Eesti, AS Toftan ja OÜ Vara Saeveski. AS NorEst Woodi näiline puidumahude langus lähtub asjaolust, et varasemate aastate uuringus on arvestatud lisaks ettevõtte kahe tütarfirma puiduvarumisega. Kõige suuremad muutused ettevõtete varumismahtudes leidsid aset uuringuvälisel ajal – 2008. ja eriti 2009. aasta rasked majandusolud vähendasid oluliselt mitmete ettevõtete varumismahte. Kõige enam vähenesid mahud nendes uuringus osalenud ettevõtetes, mis tegelesid aktiivselt puiduvarumise ja kasvava metsa raieõiguse ostuga ning puidu vahendamisega. Peaaegu kõik nimetatud sfääris tegelevad ettevõtted viitasid puidumahude olulisele langusele 2009. aastal. Võib öelda, et kõige enam puudutas majanduslangus ettevõtteid, mis on seotud Skandinaavia tselluloositööstusega. Uuringus osalenud saeveskeid aga 2008. ja 2009. aasta majanduslangus samavõrra tugevasti ei mõjutanud.

Import ja eksport

Viimase kuue aasta jooksul on ettevõtete toormeallikate osakaalus impordiallikate osakaal tunduvalt vähenenud. AS Toftan importis kolmandiku, Vara Saeveski ligi neljandiku toormest Lätist, kuid ülejäänud ettevõtete puhul ei ületanud import 1% puidukäibest, kusjuures importpuit on enamuses pärit samuti Lätist, marginaalses koguses ka Leedust. Lähitulevikus ei ole ettevõtete esindajate hinnangul ette näha importpuidu osakaalu suurenemist.

Peamise väljakutsena puidu kättesaadavuse osas kogu uuringuperioodi jooksul nägid ettevõtted Venemaa importpuidu äralangemist 2007. aastal. Pärast seda tuli paljudel ettevõtetel oma tarnestrategia täielikult ümber kujundada. Nimetatud tendentsi ilmestab ka impordimahude suur langus terve uuringuperioodi vältel.

Kõige suurema ekspordi osakaaluga on need ettevõtted, mille emafirma on seotud Skandinaavia tselluloositööstust varustavate emafirmadega ning ekspordivad seega suurema osa varutud toormest emafirma asukohariiki. Sellisteks ettevõteteks on AS Södra Eesti, AS UPM ja OÜ Billerud Estonia. Aktiivselt puiduvarumisega ja metsa raieõiguse realiseerimisega tegelevad ettevõtted (AS Holmen Mets, AS Stora Enso Eesti, AS Lemeks) realiseerivad osa sortimendist Eestis ja osa välisriikides, nende ettevõtete ekspordimahud ei ole oluliselt muutunud. AS Nor-Est Wood on üheks tselluloosimassitehase AS Estonian Cell suurvarustajatest, mistõttu realiseerib ettevõtte suure osa kokku ostetud puidumahust Eestis. Saeveskite ekspordimahud on läbi aastate väga erinevad, sõltudes peamiselt ehitusturu olukorrast ja iga ettevõtte individuaalsest turundusstrateegiast.

Toormeallikate jagunemine

Ülevaate ettevõtete toormeallikate jagunemisest annab tabel 2

Tabel 2. Erinevate puidutarnijate osakaal uuringus osalenud ettevõtete varumobilansis.

Ettevõtte nimi	2005				2007				2011			
	Füüsiline isik või FIE	Pika-ajalised partnerid	Juhuslikud pakkujad	RMK	Füüsiline isik või FIE	Pika-ajalised partnerid	Juhuslikud pakkujad	RMK	Füüsiline isik või FIE	Pika-ajalised partnerid	Juhuslikud pakkujad	RMK
AS Stora Enso Eesti	5-10%	55-60%	20%	15%	10%	60%	5%	25%	10%	47%	16%	27%
AS Metsäliitto Eesti	10-15%	60%	25%	1-5%	18%	49%	3%	30%	-	-	-	-
AS Lemeks	5%	50%	20-25%	20%	5%	55%	25%	15%	10%	63%	7%	20%
AS Holmen Mets	10%	60%	5%	20-25%	5-10%	63-68%	2-5%	20%	10%	89%	1%	~0,01%
AS Nor-EstWood	5%	40%	5%	50%	10%	70%	<5%	15%	5%	45%	35%	15%
AS Södra Eesti	5%	89%	1%	4%	5%	89%	1%	5%	1%	59%	16%	24%
AS UPM	0%	75-80%	10%	10-15%	0%	20%	20%	60%	0%	78%	2%	20%
OÜ Billerud Estonia	-	-	-	-	-	-	-	-	0%	0%	0%	100%
OÜ Vara Saeveski	0%	70-75%	1%	25-30%	0%	20%	0%	80%	0%	60%	0%	40%
AS Erapuit	0%	95%	2-3%	2-3%	0%	50%	50%	0%	0%	90%	10%	0%
AS Toftan	-	-	-	-	0,1-0%	49-54%	4-6%	42-45%	0%	65%	10%	25%

1) Puiduvarumisega tegelevad suured ettevõtted

Eraisikust metsaomanike käest saadavad puidukogused jäävad kõigil siia gruppi kuuluval ettevõttel 10% piiresse. Seega ei ole võrreldes 2005. ja 2008. aastaga toimunud erilist muutust. Enamus puitu jõuab ettevõtteni läbi erinevate varustajate, kelle võib tinglikult jagada pikaajalisteks lepingupartneriteks ja juhuslikeks pakkujateks, kellega puudub pikem koostöökogemus. Enamikel sellesse gruppi kuuluva ettevõtete hinnangutel on pikaajaliste partnerite osakaal vahemikus 35-89%. See on üldiselt suurem varieeruvus kui varasematel aastatel (2005. aastal 50-60%, 2008. aastal 49-68%). Juhuslike partnerite arv varieerus 2011. aastal 1-16% vahel, olles samas siiski ettevõtete väitel üldiselt langenud. RMK tarded on AS Stora Enso Eesti puhul viimase kuue aasta jooksul kasvanud 15% koguvarumismahust 27%-ni, AS Lemeksi puhul jäänud sisuliselt samaks ja AS Holmen Metsa esindaja sõnul ostetakse RMK puitu vaid marginaalses koguses, kusjuures riigimetsast pärit puidu mahtude langust seletatakse ettevõtte üldise tegevusmahu vähenemisega ja RMK paindumatusena müüa ettevõttele vajalikku sortimenti.

2) Puidu kokkuostuga tegelevad ettevõtted

Eraisikutest metsaomanikelt varuvad siin grupis nimetatud ettevõtted 0-5% puidu kogumahust, mis ei erine oluliselt kahest varasemast uuringuaastast. Suurem osa selle ettevõtete grupi varutud puidust pärineb juriidilistest isikutest vahendajatelt (v.a. OÜ Billerud Estonia, kelle kogu varutud puit pärineb RMK-st), kelle seast pikaajaliste partnerite arv jääb vahemikku 45-78% ja juhuslike, pikaajalise koostöökogemusta pakkujate arv vahemikku 2-35%. RMK tarded jäid selle grupi ettevõtete puhul vahemikku 15-100%. Kui täielikult RMK tardedest sõltuv OÜ Billerud Estonia sellest arvestusest välja jätta, siis on see varieeruvus 15-24%, mis on väiksem kui kahel eelneval uuringuaastal, mil see näitaja jäi 2005. aastal 4-50% vahele ja 2008. aastal 5-60% vahele, seega on kolmes ettevõttes RMK-st varutud puidu osakaal langenud.

3) Saeveskid

Uuringus osalenud saeveskite sõnul ei varunud nad puitu otse eraisikutest metsaomanikelt ning see tendents on olnud sama ka varasematel uuringuaastatel. Juriidilisest isikust ettevõtjate osas jagunevad tarneallikad pikaajaliste partnerite ja juhuslikumat laadi pakkujate vahel pikaajaliste partnerite kasuks, jäädes vahemikku 60-90% kogutarnetest. Juhulikumat laadi pakkujad on hinnatud 0-10% vahele. Kõigi siia gruppi kuuluvate ettevõtete osas on näha pikaajaliste partnerite osakaalu kasvu. RMK tarded on uuringus osalevates saeveskites seas läbi uuringuperioodi olnud suhteliselt varieeruvad ega näita selget tõusu- või langustrendi. 2011. aastal varieerus see saeveskite seas 0-40% vahel, 2008. aastal 0-80% vahel ja 2005. aastal 2-30% vahel.

Millised on ettevõtete võimalused kontrollida puidu päritolu?

Puidu päritolu kontroll on metsasektoris tegutsevatele ettevõtetele vajalik mitmel põhjusel. Esiteks on vastav nõue sõnastatud metsaseaduses kohustusena võõrandajale, kes peab veenduma ostetava metsamaterjali või raieõiguse võõrandamise seaduslikkuses (MS § 37 lg 1). Lisaks on üha rohkem leviva FSC kontrollitud puidu standardi baasnõudeks kokkuostetava puidu päritolu kindel teadmine. FSC kontrollitud puidu sertifikaati omasid kõik uuringus osalenud ettevõtted, mistõttu kehtis ka nimetatud nõue neile kõigile.

Metsaseaduses on loetletud rida dokumente, mille alusel puidu päritolu kontrollida ning enamuse ettevõtete esindajaid hindas selle loetelu puidu päritolu tõendamiseks piisavaks. Seejuures tõsteti positiivse arenguna esile metsaregistri avalikku andmebaasi, mille kaardikihtidele on lisandunud keskkonnaameti poolt väljastatud metsateatised. See rakendus võimaldab ettevõtetel kontrollida, kas neile koopia metsamaterjali päritolu tõendamiseks esitatud metsateatis on üldse keskkonnaameti poolt väljastatud.

Ostetud metsamaterjali päritolukontroll

Alljärgnevalt on toodud levinumad viisid, kuidas ettevõtted ostetud puidu päritolu õigsuses veenduvad:

- Päritolu dokumentaalne tõendamine ja kontrollitoimingud:** puidu päritolu tõendamiseks nõuavad ettevõtted oma puidutarnijatelt metsaseaduses nõutud dokumente (vt. metsamaterjali müügi puhul nõutavaid dokumente MS § 37 lg 8, raieõiguse müügi puhul lg 9). Kuna viimased on metsaseaduses tänaseks suhteliselt ammendavalt loetletud, siis üldiselt ei nõutud päritolu tõendamiseks mingeid lisadokumente. Päritolu kontrollitoimingud olid väga varieeruvad ja sõltusid paljude ettevõtete puhul tehnilisest võimekusest. Suhteliselt levinud viisiks oli päritoludokumentide pisteline võrdlemine metsaregistri andmetega, mis tähendab, et kontrolliti metsateatise andmeid, raieviisi ja võimalikke puuliike. Paljud ettevõtteid töid välja, et teistest enam kontrolliti neid ettevõtteid, millega puudus pikem koostöökogemus. Leidus ka üksikuid ettevõtteid, mis teostasid värvas sarnase kontrolli kõigi puidukoormate puhul. Mitmed ettevõtted panid puidu päritolu kontrolli osas suuri lootusi Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liidu poolt loodud e-veoselehtede infosüsteemile ELVIS. Enamus ettevõtteid pidasid puidu päritolu dokumentaalset kontrolli vajalikuks eeskätt Maksu- ja Tolliameti surve tõttu.
- Piiratud tarnijate ring:** mitmed uuringus osalenud ettevõtted pidasid väga oluliseks viisiks puidu päritolunõuetes veendumiseks piirata tarnijateringi ja luua püsivad suhted usaldusväärsete partneritega. Nagu eelnevatelgi uuringuaastatel, väitsid ettevõtted, et omavad ülevaadet puiduturul tegutsevatest hämara taustaga ettevõtetest ja isikutest ja neid üldiselt välditakse. Kui varasematel uuringuaastatel väitsid mitmed ettevõtted, et kasutavad tarnijateringi piiramiseks firmasisest musta nimekirja, siis käesoleval aastal ei olnud selline praktika kuigi laialt levinud. AS Vara Saeveski esindaja sõnul on neil kasutusel hoopis valge nimekiri, kus on kirjas ettevõtted, kelle käest puitu üldse ostetakse ja koostöö väljaspool seda nimekirja olevate ettevõtete puudub. Samas leiti ka, et piiratud tarnijatering muudab uutele ettevõtetele puiduturule pääsemise keeruliseks ning kõiki hankijaid, kellega varasem koostöökogemus puudub, ei saa automaatselt mitte usaldada.
- Raieauditid:** raiekohaauditid peetakse paljude ettevõtete esindajate hinnangul kõige paremaks viisiks puidu päritolus kindlalt veenduda. Lisaks on ettevõtete esindajate sõnul raieaudititel tarnijatele ka teatav distsiplineeriv efekt – nimelt tõrjuvat need eemale selliseid tarnijaid, kellel võib olla soov müüa edasi võltsitud päritoluandmetega puitu. Tabelis 3 on toodud ettevõtted, kes teostavad ostetavale puidule raiekohaauditid. Nagu tabelist nähtub, on tõsisemaks raieauditite teostajateks AS Holmen Mets ja AS Stora Enso Eesti. Kuna Eestit hinnatakse ettevõtete poolt üldiselt FSC kontrollitud puidu kontekstis madala riskiga riigiks, siis ei ole otseselt kohustatud ka FSC kontrollitud puidu sertifikaati omavad ettevõtted Eestist ostetud puidu raiekohtadele auditid tegema. AS Holmen Mets ja AS Stora Enso Eesti teevad auditid oma Skandinaavia päritolu emafirmade initsiatiivil. AS Stora Enso Eesti esindaja sõnul on tulnud viimase kolme aasta jooksul ette kaks juhtumit, kus tuli auditite tulemuste tõttu tarnijaga koostöö lõpetada: ühel korral oli tegemist päritolupettusega ning teisel korral metsaseadusest tulenevate nõuete rikkumisega raietöödel. Lisaks on tehtud kaks ettekirjutust säilikpuude nõude rikkumise pärast. AS Holmen Metsa esindaja sõnul ei ole ühegi tarnijaga auditi tulemuste tõttu koostööd lõpetatud.

Tabelis 3. kajastuvad ainult Eesti tarnekohtadesse tehtavad auditid. Lätist puitu tarnivad ettevõtted peavad lähtuvalt FSC kontrollitud puidu sertifikaadi nõuetele Lätis päritolukontrolli auditid läbi viima.

Tabel 3. Eestis läbiviidud päritolu- ja raie kvaliteediauditite arv

Ettevõtte nimi	2005	2008	2011
AS Stora Enso Mets	50-60	48	41
AS Metsäliitto Eesti	70	80	-
AS Lemeks	2-3	4	2
AS Holmen Mets	24	60	60-70
AS Nor-EstWood	1-2	5	-
AS Södra Eesti	40	-	-
AS UPM	10	5	1
OÜ Vara Saeveski	-	-	-
AS Erapuit	-	-	-
AS Toftan	-	-	-

Keskkonnapoliitikad

Tabelis 4. on toodud ettevõtted, kellel on sõnastatud oma keskkonnapoliitika.

Tabel 4. Ettevõtete keskkonnapoliitikad- ja nõuded tarnijaile.

	2006	2008	2011	
Ettevõtte	Keskkonnapoliitikad ja nõuded tarnijale	Keskkonnapoliitikad ja nõuded tarnijale	Keskkonnapoliitikad ja nõuded tarnijale	Kirjalikud juhised üles-töötajatele
Metsäliitto Eesti AS	Olemas	Olemas	_*	_*
AS Stora Enso Mets	Olemas	Olemas	Olemas, kajastatud lepingulisana ja koduleheküljel	Jah
AS Lemeks	Puudub	Puudub	Olemas, kuid ei ole avalikult kättesaadav	Ei
AS Holmen Mets	Olemas	Olemas	Olemas, kajastatud koduleheküljel ja ostuaktidel	Ei
AS Nor-EstWood	Puudub	Olemas	Olemas, kuid ei ole avalikult kättesaadav	Ei
AS Södra Eesti	Olemas	Olemas	Olemas, kuid ei ole vaalikult kättesaadav	
AS UPM	Olemas	Olemas	Olemas, kajastatud lepingulisana	Alljärgnevad ettevõtted ei tegele metsa-materjali ülestöötamisega
OÜ Billerud Estonia	_*	_*	Olemas, kajastatud lepingulisana	
OÜ Vara Saeveski	Puudub	Puudub	Olemas, kajastatud lepingulisana	
AS Erapuit	Puudub	Puudub	Olemas, kuid ei ole avalikult kättesaadav	
AS Toftan	_*	Puudub	Olemas, kuid ei ole avalikult kättesaadav	

* - Ei osalenud vastavas uuringuetapis

Nagu tabelist selgub, on aastaks 2011 kõik ettevõtted keskkonnapoliitikad mingil kujul sõnastanud. Viimast trendi seletab sertifitseeritud ettevõtete arvu järsk kasv viimasel paaril aastal. Nimelt näeb FSC kontrollitud puidu standard ette, et sertifitseeritud ettevõtetele oleks sõnastatud ja juhtkonna poolt kinnitatud keskkonnapoliitika, mille järgi kohustub ettevõtte vältima viie nn. vastuolulise puidu kategooriasse kuuluvat puitu. Vastuolulise puidu kategooriateks FSC kontekstis on:

- illegaalne puit;
- GMO puit;
- puit, mida varudes on kahjustatud kõrge kaitseväärtusega metsi;
- puit, mis on varutud rikkudes inimõigusi või kohaliku kogukonna huve;
- puit, mille raiumise eesmärgiks on istandike rajamine või muu mittemetsamaa loomine.

Kuna FSC kontrollitud puidu standardis loetletud kategooriad on rahvusvaheliselt kokku lepitud, ei ole need kuigi spetsiifilised ning ettevõtted igapäevapraktikas neid ei kontrolli. FSC kontrollitud puidu sertifikaadi laia leviku tõttu sisalduvad viis vastuolulise puidu kategooriat pea kõigis uuringus osalenud ettevõtete keskkonnapoliitikates. Enamasti lisatakse ettevõtte keskkonnapoliitika lisana ostu-müügilepingutesse. Suhteliselt vähesed ettevõtted kajastavad keskkonnapoliitika avalikuna oma kodulehekülgedel. Kuna enamus keskkonnapoliitika on seotud FSC kontrollitud puidu standardist tuleneva nõudega, siis leiti, et keskkonnapoliitika muudetakse vastavalt kontrollitud puidu standardi nõuete muutustele. Üldiselt võib märkida, et oma pühendumist erinevate keskkonnanõuete täitmisele väljendavad avalikult meelsamini Skandinaavia päritolu kontsernide tütarfirmad kui Eesti kapitalil põhinevad ettevõtted.

Ainsa uuringus osaleva ettevõtteks on alates 2011. aastast koostanud täpsed ja põhjalikud nõuded metsamaterjali ülestöötajatele AS Stora Enso Eesti, sõnastades need ühiste arusaamadena mõistlikest metsamajandamise tavadest. Juhend keskendub peamiselt raiega kaasnevate keskkonnariskide vähendamisele ning pöörab muuhulgas tähelepanu vääriselupaikadele, surnud ja säilikpuudele, sipelgapesadele, looduslikele veekogudele ja ojasängidele ning teistele keskkonnaaspektidele. Antud juhendi koostamisel andis AS Stora Enso Eestile nõu ELF, juhtides ettevõtte tähelepanu olulisematele raietegevusega kaasnevatele keskkonnariskidele.

Sertifitseerimine

Viimase kolme aasta jooksul on oluliselt kasvanud FSC sertifitseeritud ettevõtete arv. Ettevõtete sõnutsi seisneb peamine kasvu põhjus selles, et paljud neist nägid 2008. aastal ühe konkurentsivõime võimalusena nn. FSC tundlikel turgudel FSC sertifitseeritud puidu ja kontrollitud puidu või puittoodete müüki. Seetõttu olid 2011. aastaks sertifitseeritud kõik uuringus osalenud ettevõtted. Lisaks tarneahala sertifitseerimisele oli AS Stora Enso Eesti omandanud ka FSC metsamajandamise grupisertifikaadi, mis hõlmab 55 väikemetsaomanikku, mille metsi AS Stora Enso Eesti majandab. PEFC tarneahela sertifikaadi oli võrreldes eelneva uuringuaastaga juurde taotlenud AS Södra Eesti ning OÜ Billerud Estonia väitis, et PEFC sertifikaat on parasjagu taotlemisel. Mitme ettevõtte esindaja vihjas vajadusele tulevikus taotleda PEFC tarneahela sertifikaati, kuid ei täpsustanud kindlaid plaane. Motivatsiooni hankida PEFC sertifikaat on suurendanud RMK metsamajandamise PEFC sertifitseerimine ja ühtlasi ka tõik, et kui FSC sertifitseerimine on juba läbitud, siis PEFC nõuetele kohandamine

on mõnevõrra lihtsam ja ei nõua olulist lisatööd. Viimase kolme aasta jooksul ei ole ükski ettevõtte omistanud ISO 14001 keskkonnajuhtimissüsteemi sertifikaati ning ei väljendatud ka plaani seda lähiajal taotleda. Uuringus osalenud ettevõtete sertifikaadid ning nende pälvimise ajad on toodud tabelis 5.

Tabel 5. Uuringus osalenud ettevõtete sertifikaadid ning nende omistamise aeg.

Ettevõtte	ISO 14001	FSC tarneahel ja kontrollitud puit	FSC metsa- majandamine	PEFC
AS Stora Enso Mets	2005	2005	2009	
AS Metsäliitto Eesti	2004	2005		2005
AS Lemeks		2009		
AS Holmen Mets		2006		
AS Nor-EstWood		2006		
AS Södra Eesti	2001	2009		2010
AS UPM	2006	2006		
OÜ Billerud Estonia		2011		Taotleb
OÜ Vara Saeveski		2009		
AS Erapuit		2011		
AS Toftan		2009		

Puit kõrge kaitseväärtusega metsadest

Kuna enamuse ettevõtete kekkonnapoliitikad lähtusid FSC kontrollitud puidu retoorikast, siis kõik uuringus osalenud ettevõtted olid oma keskkonnapoliitikates sõnastanud põhimõtte vältida sellise puidu ostmist, mis pärineb metsadest, kus raiete käigus on kahjustatud kõrgeid kaitseväärtusi. Uuringu käigus selgus, et ettevõtted teevad puidu päritolu kindlaks metsateatiste kontrollimisega. Eeldatakse, et kõrge kaitseväärtusega metsad on Eestis kaitse all ja sellistel aladel, kus raied võiksid kõrgeid kaitseväärtusi kahjustada, kehtivad majanduspiirangud ning Keskkonnaameti poolt kinnitatud metsateatis on piisavaks aluseks veendumaks, et puit ei ole varutud kõrge kaitseväärtusega metsi kahjustades.

Analüüs

Miks on ettevõtetel vaja sõnastada vastutustundlik varumispoliitika?

Uuringus osalenud ettevõtted omavad otsekontakti eraisikust metsaomanikega vaid väikeses osas (varumise mahud eraisikust metsaomanikelt jäävad 0-18% vahele), kuigi viimastele kuulub ligi kolmandik Eesti metsamaast. Osaliselt on see tingitud asjaolust, et paljud uuringus osalenud ettevõtted ostavad väga konkreetset sortimenti ning väikestel metsaomanikel ei ole üldiselt võimalik enda varutud metsamaterjali sortimentide kaupa edukalt turustada. Samas toimub Eesti Maksu- ja Tolliameti hinnangul tänini metsasektoris võrdlemisi palju maksupettusi, kusjuures maksupettuste läbiviimiseks võltsitakse metsamaterjali päritoluandmeid. Päritoluandmeid võltsivate ettevõtete puhul võib eeldada, et nad pööravad vähem tähelepanu ka metsamaterjali ülestöötamise keskkonnamõjule. Mitmed uued arengud taastuvenergia toetamises on ühtlasi kaasa toonud olukorra, kus tulundusmetsade elurikkuse säilimise seisukohast ülioluliste struktuurielementide nagu surnud puude ja säilikpuude jätmise puudub ebaselge regulatsiooni ja vähese järelevalve tõttu motivatsioon.

Kindlasti ei saa öelda, et kõik puiduturul tegutsevad vahendusfirmad tegelevad automaatselt illegaalse tegevusega, kuid tihti on metsamaterjali tarneahelad pikad ning see loob oht-ralt võimalusi puidu päritoluandmete segamiseks. Seega on puiduturul võimalik tegutseda hämara taustaga ning maksupettust sooritavatel ettevõtetel. Oma tegevusega rikuvad nad puiduturgu, kuna pakuvad metsamaterjali käibemaksu võrra odavama hinnaga ning jätavad tasumata tööjõumaksud, kasutades nn musta tööjõudu. Madalam hind loob sellistele ettevõtetele turul konkurentsieelise ning seab ebasoodsasse olukorda need ettevõtted, mis tegutsevad ausalt. Olukorda saaks parandada, kui kõik isikud deklareeriksid EMTA-le metsamaterjali või raieõiguse müügi- ja ostuteatiseid (Metsaseadus § 38). Kuna nimetatud kohustuse mittetäitmist ei ole kehtivas õiguses sanktsioneeritud, jäetakse raieõiguse või metsamaterjali müüjate ja ostjate poolt teatise sageli esitamata. Müüdüd või ostetud raieõiguse või metsamaterjali kohta teatise esitamise kohustuse sanktsioneerimine aitab tõkestada metsaraieetega teostatavaid pettusi ja kontrollida metsamaterjali päritolu.

Oluline metsade elurikkusega seotud probleem seisneb vääriselupaikade kaitse ebapiisavas regulatsioonis. Vääriselupaigad on metsaosad, milles leidub suure tõenäosusega haruldasi ja ohustatud liike. Vääriselupaigad moodustavad ca 1% Eesti metsamaast. Riigimetsas on need kaitstud läbi metsaseaduse, kuid erametsades on vääriselupaikade kaitse korraldatud vaba-tahtlikkuse alusel, sõlmides metsaomanikuga 20 aastaks lepingu, mille alusel hüvitatakse talle sama perioodi jooksul saamata jäänud tulu. Nimetatud korraldus ei ole osutunud kuigi edukaks, sest eramaadel asuvast üle 2500 vääriselupaigast oli lepingu alusel kaitstud vaid 208. Kuni erametsas asuvad vääriselupaigad ei ole kaetud kehtiva kaitselepinguga, pole ka Keskkonnaametil alust keelduda metsateatise väljastamisest. Seega on erametsast puitu varudes olemas reaalne oht, et see on raiutud vääriselupaigast. Vastutustundlikud ettevõtted peaks sellise puidu oma käibest välistama ning see peaks kindlasti olema sõnastatud firma keskkonnapoliitikas koos pädeva kontrollimehhanismiga.

Puitu kokkuostval ettevõttel on maksude laekumist riigikassasse sisuliselt võimatu jälgida, sest maksusaladuse kohustus ei võimalda anda EMTA-l välja kolmandate isikute andmeid. Seetõttu peaksid ettevõtted lisaks keskkonnanõuete sõnastamisele läbi viima korralisi ühtse meetoodika järgi üles ehitatud päritolu- ja keskkonnanõuete jälgimisele suunatud raiekohaauditeid, mis aitaksid kaasa päritolupettuste tuvastamisele. Ka on oluline, et auditeeritavad langid valitaks välja juhuslikult. Kui selgub, et tarnijad ei ole järginud keskkonnanõudeid või kui selgub päritolupettus, siis sõltuvalt olukorra tõsisusest, tehakse konkreetseid ettekirjutused või loobutakse koostööst vastava tarnijaga. Auditeeritavate lankide arv sõltuks ettevõtte poolt kasutatava puidu hulgest, soovitatav pisteliste kontrollkäikude arv võiks olla ca 0,01 % varutud puidukäibest.

Kuna probleemid on üldiselt jäänud kuue aasta jooksul samaks, võib öelda, et vajadus ettevõtete sõnastatud keskkonnapoliitikate järgi püsib tänagi aktuaalsena. Oluline on, et keskkonnapoliitikad vastaksid Eesti tingimustele ega oleks Skandinaavia päritolu emafirmadest üks-üheselt üle võetud või kasutaks sertifitseerimisskeemide üldistatud retoorikat.

Ettevõtete sõnastatud keskkonnanõuete puudused

Kuna enamiku ettevõtete keskkonnapoliitikad sisaldasid FSC kontrollitud puidu standardist lähtuvat sõnastust, siis olid need võrdlemisi sarnased. Kuna keskkonnapoliitika on nimetatud sertifikaadi raames kohustuslik, siis olid ettevõtted selle omaks võtnud, kuid paraku jääb lahtiseks, mida ühe või teise punkti all Eesti kontekstis mõeldakse ning kuidas erinevaid sätteid realselt rakendatakse.

Sisuliselt väitsid kõik ettevõtted, et nad ei osta sellist puitu, mis on varutud kõrgeid kaitseväärtusi kahjustades. Samas ei olnud siiski selge, mida antud punkti all mõeldakse ning vestluste käigus selgus, et kõrge kaitseväärtuse kaitse on usaldatud riiklike institutsioonide hooldeks. Selle poolest eristus teistest AS Stora Enso Eesti, mis välistas vääriselupaikadest varutud puidu ning mis viimast ka aktiivselt kontrollib. Sama saaksid ühtlasi teha kõik puitu varuvad ettevõtted, kuna andmed vääriselupaikade asukoha kohta on avalikud. Eesti kontekstis võiks kõrge kaitseväärtuse alla arvata veel näiteks II kaitsekategooria liikide elupaigad, kuid nende kohta puudub avalik info ning seetõttu ei saa ettevõtted seda kontrollida. Olukorda saaks muuta, kui metsateatiste vorm oleks senisest informatiivsem. See annaks metsavarumisega tegelevatele ettevõtetele võimaluse soovi korral sellist puitu välistada ja metsaomanikele võimaluse raiest loobuda, kui selgub, et tema metsamaal on loodus- või kultuuriline väärtus, mida ta sooviks säilitada, kuid millest ta ei olnud enne metsateatise kättesaamist teadlik. AS Stora Enso Eesti ja AS Södra Eesti keskkonnapoliitikates oli veel sõnastatud punkt, mis välistas sellise puidu, mis on raiutud looduskaitsealadelt vastuolus nende kaitse-eeskirjaga jt. kaitsealal kehtivate piirangutega. See punkt käib sisuliselt puidu seaduslikkuse nõude alla, sest metsateatise muul juhul eeldatavasti ei väljastatagi.

Levinud sätteks keskkonnapoliitikates oli veel illegaalselt varutud puidu välistamine. Ka see punkt pärineb FSC kontrollitud puidu retoorikast ning ettevõtted ei täpsusta, mida selle all konkreetselt silmas peetakse. Eestis kontekstis ei ole probleemid seotud illegaalse metsaraiega, vaid puidu päritolupettustega ja seeläbi maksudest kõrvalehoidmisega. FSC standardid ei koonda auditeerimisprotsessi lihtsustamiseks illegaalse metsanduse mõiste alla maksupettusi, küll aga on illegaalse puidu definitsioonis maksupettused sees näiteks aastaid rahvusvaheliselt illegaalse puidu problemaatikaga tegelenud organisatsioonil WWFil (*ingl. World Wildlife Fund*). Maksu- ja päritolupettustele aitaksid osaliselt lahendust leida ettevõtete poolt läbiviidavad päritolukontrolliauditid puidu tegelikesse tarnekohtadesse, mida võiksid, sõltumata suurusest rakendada kõik puiduvarumisega seotud ettevõtted.

Sertifitseerimise mõju ettevõtete puiduvarumispoliitikele ja –praktikatele

FSC tarneahela ja kontrollitud puidu sertifitseerimine on viimase paari aastaga kiiresti levinud. Kui 2008. aastal oli sertifitseeritud 37 ettevõtet, siis 2011. aasta lõpuks oli see arv jõudnud 122 juurde. Üldiselt leidsid ettevõtted, et sertifitseerimine ei ole nende puiduvarumispraktikaid oluliselt mõjutanud. Keskkonnapoliitikele on sertifitseerimisel olnud aga märgatav mõju kuna FSC kontrollitud puidu standard näeb ette keskkonnapoliitika sõnastamise, siis peaaegu kõigil ettevõtetel olid 2011. aastaks identsed keskkonnapoliitikad. FSC kontrollitud puidu standardi järgi peab ettevõtte hindama oma päritolumaa riske viie vastuolulise puidu kategooria osas. Kuna kõik kontrollitud puidu sertifikaati omavad ettevõtted hindavad Eesti riski madalaks kõigi viie kategooria osas, ei rakendu neile FSC kontrollitud puidu standardi kohaselt lisakontrolli nõudeid. Peamiseks lisakontrolli nõudeks nimetatud standardis on väliauditite läbiviimine, mida madala riski tõttu praegu Eestis läbi ei viida. Paraku tuleb seega Eesti olusid hinnates tõdeda, et FSC sertifitseerimisega seoses ei ole muutunud põhjalikumaks ja ajakohasemaks ettevõtete puiduvarumispoliitikad ja praktikad.

Puidu päritolu kontrollitavus

Hetkel loetleb metsaseadus piisava hulga dokumente, mis võimaldavad kindlaks teha puidu päritolu, paranenud on ka ettevõtete võimalus kontrollida esitatud andmeid läbi avalike andmebaaside. Samas on avalikele andmebaasidele ligipääs ka isikutel, kes soovivad eeskätt maksupettuste tõttu puidu päritolu võltsida, ning seega ei ole ostetud puidu päritolu kontrollivõimalused oluliselt paranenud võrreldes kolme aasta taguse perioodiga. Seega peaksid ausalt tegutseda soovivad ettevõtted tänagi läbi viima regulaarseid puidu päritolukoha-auditte oma tarnijate lankidele.

Eestimaa Looduse Fondi vääriselupaikade raie moratorium

Aastal 2007 kutsus Eestimaa Looduse Fond metsasektoris tegutsevaid ettevõtteid üles liituma vääriselupaikade raie moratoriumiga, mille tingimuseks oli välistada vääriselupaikadest raiutud puidu ostmine ja raiumine. Selleks pidanuks ettevõtted kontrollima enne ostmist puidu päritolu metsaregistrist ning mitte ostma vääriselupaikadest raiutud puitu ega selliste alade raieõigust. Praeguseks on üritusega liitunud vaid üks ettevõte – AS Stora Enso Eesti. Ülejäänud ettevõtted põhjendasid oma mitteliitumist asjaoluga, et selline skeem ei kaitse vääriselupaiku maharaiumise eest, kuna laovärravasse saabub juba raiutud puit. Lisaks toodi põhjenduseks asjaolu, et puidu õiget päritolu ei ole võimalik 100% garanteerida, mistõttu kardetakse jääda halba valgusesse juhul, kui vääriselupaikadest puitu siiski eksituse või päritoluandmete võltsimise tõttu varutakse.

Vääriselupaikade raie moratoriumil on siiski üheks peamiseks eesmärgiks olnud üldsuse teavitamine metsadega seotud loodusväärtusest. Eeldatavasti distsiplineeriks suured metsasektoris tegutsevad ettevõtted vääriselupaikadest raiutud puidu ostu välistades neid isikuid, kes vääriselupaiku raiuvad. AS Stora Enso Eesti esindaja sõnul loobuvad nad vääriselupaikade raie moratoriumi tõttu ca 4-5 puidukoormast aastas, mis ei ole kuigi suur kogus arvestades ettevõtte varumismahte. Seega ei tohiks moratoriumi nõuete täitmine käia ülejõu ühelegi ettevõttele.

Järeldused ja ettepanekud

- Viimase kolme aasta jooksul on kasvanud sertifitseeritud ettevõtete arv, mis omakorda on kaasa toonud keskkonnapoliitikaid omavate ettevõtete suurema arvu.
- Enamike ettevõtete keskkonnapoliitikad ei ole kohaldatud Eesti oludele ning sisaldavad FSC kontrollitud puidu standardi retoorikat.
- Eestis leidub hetkel siiani selliseid metsi, milles leiduvad loodus- ja kultuurilised väärtused ei ole kaitstud. Ettevõtteid ei oma piisavalt infot, välistamiseks hea tahte korral taolise puidu ostu.
- Metsateatis oleks vaja teha informatiivsemaks, sisaldades teavet oluliste looduskaitsealuste väärtusega metsade kohta, mis ei ole seadusliku kaitse all (vääriselupaigad, II kaitsekategooria liikide elupaigad jms) ning ka võimalikke metsas leiduvaid kultuuriväärtusi.
- Metsasektoris tegutseb tänini ettevõtteid, mis tegelevad maksupettustega. Seega peaksid antud valdkonnas tegutsevad ettevõtteid eelistama piiratud tarnijateringi ning kontrollima põhjalikult uute tarnijate tausta. Järgida võiks Maksu- ja Tolliameti soovitusi, mis on toodud lisa 3.
- Tuleks parandada Maksu- ja Tolliameti võimekust tegeleda maksukontrollidega läbi sanktsioonide kehtestamise metsaseaduses, mis rakenduksid metsamaterjali või kasvava metsa raieõiguse ostu- ja müügiteatiste esitamata jätmisel.
- Kuna tänini ei ole muutunud kolme aasta tagused metsandussektoris valitsenud probleemid (kõrge kaitseväärtusega metsade raie, maksupettustest tingitud illegaalsed tegevused jms.), peaksid ettevõtteid sõnastama Eesti oludele kohandatud keskkonnapoliitika.
- Keskkonnapoliitika rakendamise kontrollimiseks on vaja läbi viia regulaarseid ühte meetodika alusel läbiviidavaid auditeid raiekohtadele, et kindlaks teha puidu päritolu. Auditikohad peaksid olema valitud juhulkiult ning tulemused peaksid olema dokumenteeritud.
- Kuna tänini võib pidada raietel teatud keskkonnanõuete täitmist probleematiseliseks (säilikpuude ja surnud puude jätmise langile, vääriselupaikade kahjustamine, mullakahjustused jne), siis peaks ettevõtete keskkonnapoliitikad esitama nõudeid metsamaterjali ülestöötamisega seotud keskkonnaaspektidele (nn. metsanduslik hea tava). Kui ettevõtte tarnijad keskkonnapoliitikates sõnastatud punkte rikuvad, tuleks teha neile vastavad ettekirjutused ning kui tarnija praktika ei parane, tuleks koostööst loobuda. Soovitatav päritolukontrolli väliaudititel kasutatav kontrollleht on toodud lisa 2.
- Surnud- ja säilikpuude regulatsioon seadusandluses tuleb muuta selgemaks, et rikkumised oleksid lihtsamini tuvastatavad.
- Kuna vääriselupaikade kaitse ei ole efektiivne, peaks iga ettevõtte keskkonnapoliitika osaks olema vääriselupaikadest pärit puidu välistamine.

Summary of the study on Estonian companies' timber procurement policies and practices

The study about Estonian timber procurement policies and practices was carried through for the third time. First two studies were compiled in years 2006 and 2009. The current study aims to keep on track with the changes in Estonian timber market, map the main problems and point out shortcomings in the timber procurement practices and policies also give practical suggestions to the companies in order to address the problems.

In 2011 ten companies took part of the study. The companies vary from big timber procurers down to small-scale sawmills. The biggest forest companies in Estonia took part of the study - Stora Enso, Lemeks, Holmen, Södra, UPM, NorEst Wood. Swedish company Billerud started its business in Estonia in 2011 second half year but they plan to expand in 2012. As for the sawmills (Toftan, Vara and Erapuit), Toftan was the biggest and Erapuit was the smallest. Toftan is one of the three biggest sawmills in Estonia and exports its goods to a wide range of countries in Africa, Europe and Asia.

Compared to the past three year period the most significant change in Estonian timber market has been the increase of FSC CoC certified companies. The overall number of FSC CoC certificates in Estonia has increased from 48 companies in 2009 up to 128 in 2011. All companies participating in the study had acquired FSC CoC certificate by 2011. This has forced the companies to write down their environmental policies but unfortunately they are usually rather general and do not meet the environmental and socio-cultural shortcomings in Estonian forestry.

According to the results Holmen and Stora Enso have procurement policies that should be a good lead to the other companies in Estonia. Both of them carry out a large number of field audits to the origin of the procured timber. Stora Enso is still the only company that has joined ELF's moratorium on cutting of the woodland key habitats.

Main conclusions and proposals to the private and public sector:

- The amount of companies that have FSC CoC certificates has increased significantly over the three year period. This has also caused a rise in the number of companies that have written environmental policies.
- The environmental policies have mostly been directly overtaken from the obligatory categories listed in the FSC Controlled Wood standard and therefore the policies are general and have not been adopted to meet the challenges in Estonian forestry.
- There are many high conservation value forests and forests with significant cultural and religious value that are not being protected and are therefore under a threat of forest management activities. The companies do not have sufficient information about these values to avoid timber originating from these sources even if they wished to.
- The forest notification needs to become more thorough in order to give information about high conservation values in the forests (woodland key habitats, information about endangered species etc.) and also cultural heritage objects.
- There are still forest companies in Estonian timber market that are involved in tax crime. The companies that are active in the forest sector should therefore have a limited number of trustworthy contractors and the new contractor's background should be thoroughly checked.

- The efficiency of the Tax and Customs Board should be upgraded by setting up punitive measures in the Forest Act for the companies that have not declared the purchase or sale of timber.
- As many of the problems in the forest sector have not changed during the three year period (cutting of the woodland key habitats, tax fraud and the blurring of the timber origin) forest companies in Estonia should lay down individual environmental policies that meet the real problems in Estonia.
- In order to check if the company's environmental policy is being followed, regular field audits need to be carried out. The audit sites should be randomly selected and the results documented.
- The legislation that regulates deadwood and retention trees on the clear cut areas should be made more specific in order to help the Environmental Inspectorate to better the capability to supervise over the regulation.
- As the protection scheme of the woodland key habitats is not sufficient, all forest companies should join Estonian Fund for Nature's moratorium on cutting of the woodland key habitats.

Viidatud allikad

- Aastaraamat Mets 2009.** 2010. Keskkonnateabe keskus. Tartu
- Aastaraamat Mets 2010.** 2012. Keskkonnateabe keskus. Tartu
- Aljaste, A.** 2012. FSC sertifitseerimine on tähtis ka Eesti ettevõtetele. *Äripäev. Tööstus. Aprill 2012. Nr 4 (46).*
- Aderman, V.** 2008. Eesti metsad 2007. Metsakaitse- ja metsauuenduskeskus. SMI osakond
- Aderman, V.** 2009. Eesti metsad 2008. Metsakaitse- ja metsauuenduskeskus. SMI osakond
- Eesti erametsaomandi struktuur ja kasutamine 2010. aastal.** 2011. Keskkonnaministeerium. OÜ ForInfo. Tartu http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=118117/metsaomandi_struktuur_+ja_kasutamine_2010.pdf (08.03.2011)
- Eesti Statistikaamet.** www.stat.ee (8. 03.2012)
- Eesti maaelu arengukava 2001-2013.** Põllumajandusministeerium. http://www.agri.ee/public/juurkataloog/MAAELU/MAK/MAK_muudatused2011/MAK_2007-2013_kehtiv.pdf (8.03.2012)
- FSC.** 2012. FSC sertifikaatide andmebaas <http://info.fsc.org/> (8.03.2011)
- Keskkonnaministeerium (a).** 2012. Teabenõude vastus. Kiri nr 1-13/9-2, asub ELFis
- Keskkonnaministeerium (b).** 2012. Teabenõude vastus. Kiri nr 13-12/12-3, asub ELFis
- Keskkonnateabe keskus.** 2012. 2011. aasta raiemahu hinnang. <http://www.keskkonnainfo.ee/main/index.php> (8.03.2012)
- Kohv, K. Palo, A.** 2009. How are Estonian woodland key habitats managed – what has remained and how are they protected? Ettekanne teaduskonverentsil „Looduskaitse uued arengusuunad“ (27.-29. mai 2010). Tallinn. http://www.elfond.ee/images/4.Kaupo_KohvAnneli_Palo_-_How_are_Estonian_woodland_key_habitats_managed.pdf (8.03.2012)
- Käärt, U.** 2011. ELF tahab kümneid uusi kaitsealasid. *Eesti Päevaleht.* 13.06.2011
- Lõhmus, P., Leppik, E., Motiejunaite, J., Suija, A., Lõhmus, A.** 2012. Old, selectively cut forests can host rich lichen communities – lessons from an exhaustive field survey. *Nova Hedwigia* (trükkis).
- Lõhmus, A. Kohv, K. Viilma, K. Palo, A.** 2004. Loss of old growth, and the minimum need of strictly protected forest area in Estonia. *Ecological Bulletins* 51: 401-411
- Olukorrast metsanduses 2011.** Keskkonnaministeerium. http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1174092/Olukorrast_metsanduses_2011_ver1.o_2.pdf
- Lõhmus, A.** 2005. Looduslikkuse taastamine metsades: eesmärgid ja tulemuslikkus. Eesti Loodusuurijate Seltsi Aastaraamat. Kõide 83
- Ilomets, M.** 2005. Eesti soode taastamine – vajadused, printsiibid, hetkeseis. Eesti Loodusuurijate Seltsi Aastaraamat 83: 72-95
- Paal, J.** 2011. Soode kuivendamine Eestis. Rmt-s: Jääksood, nende kasutamine ja korrastamine. Koostaja ja toimetaja Jaanus Paal. Tartu
- PEFC.** 2012. Eesti PEFC kodulehekülj. <http://www.eramets.ee/pefc-eesti> (8.03.2011)
- Riigikontroll.** 2010. Riigimetsade majandamise jätkusuutlikkus. Kas RMK jätab tulevastele põlvedele samasugused võimalused metsade majandamiseks nagu on praegu? Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn <http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2152/Area/15/language/et-EE/Default.aspx> (8.03.2012)
- Riigikontroll a.** 2011. Riigikontrolli hinnang “Eesti metsanduse arengukava aastani 2020” eelnõule. Riigikontrolli kiri Riigikogu keskkonnakomisjonile nr 6-2/11/1
- Riigikontroll b.** 2011. Arvestus riigimetsast raiutud puidukoguste üle. Kas riigimetsast raiutud puidu teekond raiest ostjani on läbipaistev ja kontrollitav? Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn <http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2175/Area/15/language/et-EE/Default.aspx> (8.03.2012)
- Riigimetsa seisundi ja puidukasutuse prognoos 2011-2040 (kokkuvõte).** 2011. Keskkonnateabe Keskus. http://www.rm.k.ee/files/Metsavarude%20prognoos%202011_2040%20_kokkuv%C3%B5te.pdf (08.03.2011)
- Rosenvald, R.** 2011. Metsakuivenduse mõju potentsiaalselt ohustatud elustikule. RMK teadusprojekti lõpparuanne. http://rmk.ee/files/Kuivendus_lopparuanne_2011netti%20%282%29.pdf
- Rosenvald, R. Lõhmus, A.** 2008. For what, when, and where is green-tree retention better than clearcutting? A review of the biodiversity aspects. *Forest Ecology and management*, 255, 1-15
- Timm, U. Remm, J.** 2011. Lendorava lugu. *Eesti Loodus.* 2-26
- Vaarmari, K. Nittim, S.** 2009. Metsateatis kui kaalutusotsus. Kohv, K (koost). Eesti metsade elurikkus – tänane olukord ning eesmärgid ja lahendused järgmiseks kümneks aastaks. Projekti “Majandatavates metsades bioloogilise mitmekesisuse hoidmise meetmete tulemuslikkuse hindamine ja tulevikusuundumuste määratlemine” lõpparuanne. Eestimaa Looduse Fond. Tartu
- Viilma, K. Öövel, J.** 2009. Ülevaade range kaitsega metsade paiknemisest. Avaldamata, asub ELFis

Lisa 1. Uuringus kasutatud küsimustik

1. Kui suur oli Teie ettevõtte 2010. aasta puidukäive ja milline on eeldatav käive 2011. aastal? (tuh tm)
2. Kui suur osakaal Teie poolt hangitud puidust või sellest tehtud toodangust eksporditi 2010. aastal ja kui palju on planeeritud ekspordida 2011. aastal (tuh tm)? Millistesse riikidesse (nimeta 1-3 olulisemat)?
3. Kas ja milliseid rahvusvaheliselt tunnustatud keskkonnasõbralikke sertifikaate Teie ettevõtte omab (ISO; FSC; PEFC või mõni muu) ja mis aastal see väljastati? Milliseid muutusi on toonud kaasa sertifikaatide omastamine puiduvarumispoliitikates ja praktikates?
4. Kui suure osa Teie ettevõtte toorme vajadusest katab Eestist varutud puit (tuh tm) ja kui suure osa mujalt riikidest imporditud puit (tuh tm). Millistest riikidest imporditud puit pärineb? Kas lähitulevikus võib ette näha olulisi muutusi imporditava ja kodumaise toorme omavahelises suhtes? Millised on olnud väljakutsed toorme kättesaadavuse osas viimase kuue aasta jooksul?
5. Kui suure osa Eestist hangitud metsamaterjalist ostate otse erametsaomanikult, vahendajafirmadelt ja kui suure osa RMK-lt? Millised on olnud muutused viimase kuue aasta jooksul?
 - 1) Eraisikust metsaomanik
 - 2) Juriidiline isik (vahendajafirma):
 - 2.1. pikaajalised lepingupartnerid ja firmad, kes omavad metsamaad
 - 2.2. juhuslikud hankijad, kellega puuduvad pikemaajalised lepingud ja koostöökogemus
 - 3) RMK
6. Eesti seadusandluses on teadupärast loetletud puidu päritolu ja omandamise aluseid tõendav dokumentatsioon, mille alusel võib puitu osta. Kas see on Teie arvates piisav, et olla kindel puidu päritolus ja legaalsuses? Kas metsaseaduse muudatused, mis nõuavad metsateatise numbri kajastamist metsamaterjali müügidokumentides, on aidanud kaasa puiduturu läbipaistvuse edendamisele?
7. Kui ei, siis millised dokumendid või mehhanismid võiksid tagada puidu tarneahela legaalsuse ja läbipaistvuse?
8. Kas Teie ettevõttel on avalikult kättesaadav puidu kokkuostupoliitika, või muud juhised ja tingimused materjali tarnijatele?
9. Kas ja milliste omapoolsete aktiivsete tegevuste kaudu Teie ettevõtte kontrollib Eestis kokkuostetava puidu päritolu ja omandamise aluseid? Milliseid seadusest rangemaid nõudmisi (dokumendid, sätted lepingutes jne) te rakendate, et olla kindel puidu päritolus ja omandamise alustes?
10. Kas teie ettevõtte seab kokkuostetava puidu puhul tingimuseks, et puit ei tohi pärineda kõrge looduskaitse väärtusega metsadest (näiteks vääriselupaigad, II kaitsekategooria liikide elupaigad)? Kas ja kuidas on seda võimalik kontrollida?
11. Kas Teie ettevõttel on plaanis tulevikus oma puidu kokkuostupoliitikat ja nõudeid tarnijatele muuta? Miks ja kuidas?
12. Kas teie ettevõtte omab FSC kontrollitud puidu sertifikaati ning kas sellega seoses on tehtud ka teatud muutuseid oma ettevõtte poolt rakendatavas varumispoliitikas?
13. Kas olete teadlik Eestimaa Looduse Fondi vääriselupaikade raie moratooriumist ning kas olete valmis sellega liituma?
14. Kas Teie ettevõtte praktikas on viimase kolme aasta jooksul esinenud juhte, kus te olete keeldunud müüdava puidu vastuvõtmisest, kuna te ei olnud veendunud pakutava puidu legaalsuses ja päritolu õigsuses? Kui jah, siis kas võiksite kirjeldada 1-2 iseloomulikumat juhtumit? Milline on olnud selliste juhtumite esinemise trend viimase kuue aasta lõikes?

Lisa 2. ELFi poolt soovitatava raieauditi kontrolllehe näidis

1. Dokumendikontroll

Auditeerija(d):	
Kuupäev:	
Auditeeritav firma	
Raie teostaja:	
Asukoht*:	
Langi pindala:	
Raiemaht:	
Raie liik:	
Puuliigid:	

* - katastrinumber, (riigimetsas kvartalinumber ja eraldis(ed)).

Raie vastab õigusaktidele: jah/ei

Kommentaariid: _____

Puidu päritolu kinnitavate dokumentide olemasolu (metsateatis, ostu-müügi leping vms.): jah/ei

Kommentaariid: _____

Metsaomaniku sertifikaat:

- FSC
 PEFC
 Sertifitseerimata

Vääriselupaigad (langil või sellega piirnevad).

2. Raieaudit

Raie vastavus metsateatise sätestatule (raieliik, hinnangulise raiemahu vastavus realselt raiutule): jah/ei

Kommentaariid:

Kriteerium	Hinnang	Kommentaariid
Säilikpuud (lageraiel vähemalt 5 tm/ha)		
Seemnepuud (kontrollida metsateatise olevat kogust)		
Veekaitsevööndiga arvestamine		
Surnult seisvad puud ja lamapuit		
Raielangi mulla olukord (kahjustuste sügavus ja ulatus)		
Väljaveoteede ja laoplatši pinnase olukord		
Vigastatud puud		
Lehtpuu esindatus harvendatud okaspuu puistus		
Ohtlikud jäätmed (õlid, kütus jms)		
Muud jäätmed		
Raiejäätmete käitlemine		
Kaitseribade jätmise põldude, lagendike, asulate jms äärde		
Märgade sulglohkude säilitamine		
Langi auditisse valiku juhuslikkus		

Kriteeriumite hindamise skaala: 0 – ei ole kohaldatav, 1 – väga halb, 2 – halb, 3 – rahuldav, 4 – hea, 5 – väga hea

Üldised kommentaariid, märkused ja soovitusid.

Lisa 3. Eesti Maksu- ja Tolliameti poolt koostatud juhised puiduturul tegutsevatele ettevõtetele

Millele peab pöörama tähelepanu ettevõtte, kes tegutseb metsamaterjali ja/või raieõiguse ostu-müügiga:

1. Ostja kontrollib, kas talle esitatud arve vastab KMS § 37 toodud nõuetele.
2. Ostja kontrollib maksuhalduri kodulehelt, kas arvel on märgitud müüja käibemaksukohustuslase registrikood ning kas isik on kantud vastavasse registrisse.

Riskide maandamiseks on soovitat kontrollida registreeringut perioodiliselt või iga suuremahulise tehingu puhul Maksu- ja Tolliameti kodulehel rubriigis Eesti KMKR nr otsing - käibemaksukohustuslase registreerimise numbri otsing.

3. Ostja tuvastab müüja esindusõigusliku isiku ja kontrollib tema volituste olemasolu (soovitatav teha koopia isikut tõendavast dokumendist).
4. Ostja kontrollib müüja metsamaterjali omandamise seaduslikkust (sõltuvalt müüja metsamaterjali omandamise viisist, kas raieõiguse leping või metsamaterjali omandamise leping).

Metsamaterjali võõrandamisel ning metsamaterjali töötlemiseks või ladustamiseks andmisel sõlmivad võõrandaja või töötlemiseks või ladustamiseks andja ja metsamaterjali omandaja või töötlemiseks või ladustamiseks võtja kirjaliku metsamaterjali võõrandamise lepingu või muu eraõigusliku lepingu või vormistavad suulise lepingu sõlmimisel kirjaliku akti. Nimetatud lepingus ja aktis märgitakse vähemalt (Metsaseadus, edaspidi MS § 37 lg 8):

- metsamaterjali võõrandaja ja omandaja või töötlemiseks või ladustamiseks andja ja võtja nimi, isiku- või registrikood ja elu- või asukoht;
- esindamise korral esindaja nimi, isikukood, esindamise alus ja füüsilise isiku esindaja elukoht;
- metsamaterjali asukoht;
- metsamaterjali kogus sortimentide (palk, paberipuu, tehnoloogiline puit, küttepuid, post, lattu ja muu) ja puuliikide lõikes;
- metsamaterjali võõrandaja ja omandaja allkirjad (järgida, et isikute nimed oleksid allkirjade juures);
- metsateatiste numbrid.

Metsamaterjali võõrandamise lepingule või aktile lisatakse vormikohane metsamaterjali üleandmise-vastuvõtmise akt. Üleandmise-vastuvõtmise akti lisamine pole kohustuslik, kui kirjalikus lepingus või suulise lepingu sõlmimisel koostatud kirjalikus aktis on ära näidatud metsamaterjali valdamise alus vastavalt üleandmise-vastuvõtmise akti vormi nõuetele (MS § 37 lg 9).

Raieõiguse võõrandamisel sõlmivad võõrandaja ja omandaja kirjaliku raieõiguse võõrandamise lepingu või vormistavad suulise lepingu sõlmimisel kirjaliku akti, milles märgitakse vähemalt (MS § 37 lg 6):

- raieõiguse võõrandaja ja omandaja nimi, isiku- või registrikood ja elu- või asukoht;
- esindamise korral esindaja nimi, isikukood, esindamise alus ja füüsilise isiku esindaja elukoht;
- metsa, mille raieõigus võõrandatakse, asukoht (kinnistu ja katastriüksuse number);
- tehtava raie liik;
- raiega hõlmatava metsa pindala suurus ja hinnanguline maht tihumeetrites;

- raieõiguse võõrandaja ja omandaja allkirjad (järgida, et isikute nimed oleksid allkirjade juures);
- Keskkonnaameti raiet lubava märkega metsateatiste numbrid.

Metsamaterjali üleandmise-vastuvõtmise akti vorm ning veoselehele esitatavad nõuded on kehtestatud keskkonnaministri määrusega nr 84 (MS § 37 lg 11)

Riskide maandamiseks on soovitatav üleandmise-vastuvõtu aktile märkida kindlasti:

- sõiduki mark ja number, kes materjali kohale tõi;
- võimaluse korral ka vedaja isiku andmed.

Seadus kohustust ei pane, kuid riskide maandamiseks on soovitatav kontrollida aeg-ajalt metsamaterjali vedajaid ja kui selgub, et tegemist on alati erinevate isikutega, kes metsamaterjali kohale toovad, siis kontrollida tehingute asjaolusid (katastriüksuse number, metsateatis, käibemaksukohustuslaseks registreeritus) üle.

5. Ostja kontrollib võimalusel, kas müüdava metsa maht on kinnistu suurust arvestades tõepärane (praktiliselt keeruline ning ebamõistlik hakkepuidu ja küttepuidu osas, kuid vajalik nt palgi ostmisel).

Riskide maandamiseks on soovitatav Keskkonnateabe avaliku teenuse veebilehelt <http://register.metsad.ee/avalik/> kontrollida katastriüksuse olemasolu, kust väidetavalt metsamaterjal on pärit.

6. Ostja kontrollib metsamaterjali vedaja veoselehe olemasolu. Veoselehe olemasolu ei ole kohustuslik, kui vedaja on ise metsamaterjali omanik ja tal on kaasas metsamaterjali valdamise seaduslikkust tõendav dokument (vt punkt 4 loetletud dokumendid).

Metsamaterjali vedajal peab metsamaterjali veol kaasas olema metsaomaniku antud metsamaterjali kogust ja kuuluvust tõendav veoseleht. Veoseleht pole kohustuslik, kui vedu teostab metsamaterjali omanik ise ja tal on kaasas metsamaterjali valdamise seaduslikkust tõendavad dokumendid (MS § 37 lg 10).

Metsamaterjali valdamise seaduslikkust tõendavad andmed ja dokumendid on (MS § 37 lg 3):

- kinnistusraamatu kanne;
- riigimetsa korral riigivara registri kanne;
- raieõiguse või metsamaterjali võõrandamise leping;
- Keskkonnaameti raiet lubava märkega metsateatis;
- isikut tõendav dokument.

7. Ostja esitab maksuhaldurile teatise metsamaterjali ostu-müügitehingu kohta.

Raieõiguse või metsamaterjali müüjal ja raieõiguse või metsamaterjali ostjal on kohustus esitada Maksu- ja Tolliametile raieõiguse ning metsamaterjali ostu- ja müügitehingu teatis tehingu toimumise kvartalile järgneva kuu 10. kuupäevaks.

Õigusaktid ja juhised raieõiguse ja metsamaterjali ostu- ning müügitehingute teatise kohta leiata Maksu- ja Tolliameti veebilehe metsainfo rubriigist <http://www.emta.ee/14400>.

Kokkuvõtteks: Riskide maandamiseks on soovitatav pidada laoarvestust, kust selgub konkreetselt äriühingult metsamaterjali koguseline ja sortimendiline soetus ja võõrandamine ning säilitada vastavaid dokumente või andmebaase vähemalt 7 aastat. Tehingute eest tasumine pangaülekannetega vähendab pettuse võimaluste riski.

Trükitud taastoodetud paberile looduslike trükitärvidega. ©Ecoprint